

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**Politická a občanská práva na Kubě ve světle
Dohody o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a
Evropskou unií**

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Adéla Chamrádová

Studijní program: Mezinárodní vztahy

Vedoucí práce: PhDr. Malvína Krausz Hladká, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 8. 5. 2019

Bc. Adéla Chamrádová

Bibliografický záznam

CHAMRÁDOVÁ, Adéla. *Politická a občanská práva na Kubě ve světle Dohody o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a Evropskou unií*. Praha, 2019. 85 s. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. Malvína Krausz Hladká, Ph.D.

Rozsah práce: 156 703 znaků včetně mezer (87 normostran)

Anotace

Diplomová práce se zabývá dodržováním lidských práv na Kubě v souvislosti s Dohodou o politickém dialogu a spolupráci, kterou Kuba uzavřela s Evropskou unií na konci roku 2016. Každá unijní dohoda o obchodu, spolupráci či politickém dialogu se třetími zeměmi musí obsahovat tzv. lidskoprávní klauzuli, která zaručuje, že obě strany budou jednat v souladu s principy lidských práv, demokracie a právního státu. Cílem mé práce proto bude zjistit, zdali na Kubě vlivem této smlouvy skutečně došlo k pokroku v oblasti lidských práv. Zaměřím se na práva politická a občanská, neboť pro jejich nedodržování je Kuba mezinárodním společenstvím dlouhodobě kritizována. Předmětem výzkumu bude svoboda projevu a přesvědčení a právo na pokojné shromažďování a sdružování.

Annotation

This diploma thesis is dealing with the compliance of human rights in Cuba related to the Political Dialogue and Cooperation Agreement that Cuba has concluded with the European Union at the end of 2016. Every EU's trade, cooperation or political dialogue agreement with third states has to contain a so-called human rights clause. This clause guarantees that both sides comply with human rights, democracy and the rule of law principles. The objective of my thesis is, therefore, to investigate if Cuba has indeed made a progress in the area of human rights under the influence of this treaty. I focus on political and civic rights, as Cuba continues to be criticized by the international community for their long-term violation. The subject of my research will be freedom of expression and thought and right to peaceful assembly and association.

Klíčová slova

Kuba, Evropská unie, Lidská práva, Dohoda o politickém dialogu a spolupráci, Svoboda projevu, Svoboda tisku, Právo na shromažďování, Svoboda sdružování

Keywords

Cuba, European Union, Human rights, Political dialogue and cooperation agreement, Freedom of expression, Freedom of press, Right to assembly, Freedom of association

Title

Political and Civic Rights in Cuba in the light of the Political Dialogue and Cooperation Agreement between Cuba and the European Union.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. Malvíně Krausz Hladké, Ph.D. za odborné vedení diplomové práce, všem osloveným, kteří za účelem výzkumu práce zodpověděli na mé dotazy, Bc. Adamu Šilarovi za jeho trpělivost při hodinách strávených v knihovně a Ing. Jiřině Sedláčkové, CSc. za korekturu textu.

Obsah

Úvod	1
1 Lidská práva v teorii sociálního konstruktivismu	6
1.1 Definice pojmu „lidská práva“	6
1.2 Teorie sociálního konstruktivismu	9
1.2.1 Lidská práva v kontextu sociálního konstruktivismu	10
2 Historická reflexe dění na Kubě ve 20. a 21. století	12
2.1 Kuba po rozpadu Sovětského svazu	12
2.2 Kuba za vlády Raúla Castra	14
2.3 Historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií	17
3 Evropská unie a prosazování lidských práv ve světě a na Kubě	21
3.1 Evropská unie a lidská práva	21
3.2 Role institucí EU v prosazování lidských práv	25
3.3 Dohoda o politickém dialogu a spolupráci	29
3.3.1 Dohoda o politickém dialogu a spolupráci z pohledu obou stran	32
3.3.2 Lidská práva v Dohodě o politickém dialogu a spolupráci	34
3.4 Lidskoprávní dialog mezi Kubou a Evropskou unií	39
4 Politická a občanská práva na Kubě	42
4.1 Právo na svobodu přesvědčení a projevu a právo na pokojné shromažďování a sdružování z hlediska Všeobecná deklarace lidských práv a Ústavy Kubánské republiky	43
4.2 Dodržování politických a občanských práv na Kubě dle lidskoprávních organizací a Evropského parlamentu	46
4.2.1 Svoboda slova a přesvědčení	47
4.2.2 Právo na pokojné shromažďování a sdružování	53
4.3 Shrnutí	59
Závěr	64

Seznam pramenů a literatury	71
Prameny	71
Literatura.....	79
Teze Diplomové práce	83

Úvod

Kuba byla po dlouhou dobu izolovaným ostrovem v Karibském moři. Tato země dříve spadající do sféry bývalého sovětského bloku je jednou z mála, kde se i ve 21. století udržela u moci komunistická garnitura. Ale ani Kubě se nevyhnuly jisté globalizační a politicko-ekonomické výdobytky jako rozšíření internetové sítě, částečné povolení soukromého podnikání, výměna prezidenta, jenž poprvé po více než 50 letech nenese příjmení Castro, nebo schválení nové Ústavy. Velmi zásadní roli hraje také snaha o zlepšování vztahů s významnými světovými hráči, mezi nimi i s Evropskou unií (dále EU, Unie).

V prosinci 2016 podepsala Evropská unie s Kubou, jako s poslední zemí latinskoamerického regionu, Dohodu o politickém dialogu a spolupráci (dále PDCA, Political Dialogue and Cooperation Agreement). Tato dohoda vytváří zcela nový rámec bilaterální spolupráce, podporuje socioekonomickou modernizaci ostrova, demokracii, lidskoprávní dialog, regionální kooperaci, společná řešení globálních problémů aj.

Kuba je podle relevantních světových indexů demokracie (Freedom House Index, Berterlsmann Transformation Index atd.), včetně mnoha vlád demokratických zemí považována za tvrdou autokracii porušující lidská práva. Evropská unie jako jednu ze zásad všech obchodních či asociačních smluv vyžaduje tzv. lidskoprávní klauzuli, která zaručuje, že obě strany budou dodržovat principy lidských práv, demokracie a právního státu.

Cílem mé práce proto bude na základě dostupných zdrojů zjistit, zdali na Kubě vlivem Dohody o politickém dialogu a spolupráci skutečně došlo k pokroku v oblasti lidských práv. Časové rozmezí, ve kterém výzkum probíhá, se pohybuje od roku 2014 až po současnost (březen 2019), tedy po dobu zahájení vyjednávání PDCA, přes její přijetí, postupnou aplikaci až po referendum o nové kubánské Ústavě (24. února 2019).

Jelikož lidská práva jsou velmi široký pojem zahrnující práva politická, občanská, ekonomická, sociální, kulturní a práva skupin, rozhodla jsem se zaměřit na práva politická a občanská. Kuba je mezinárodním společenstvím kritizována totiž především za nedodržování práv občansko-politických. V jejich výčtu nalezneme např. svobodu projevu a přesvědčení, svobodu vyznání, právo na svobodu a osobní bezpečnost, právo na shromažďování a sdružování, právo na spravedlivý, nezávislý a nestranný soud, právo volit

a být volen v pravidelných, svobodných a tajných volbách aj. V mé diplomové práci se soustředím na svobodu projevu a přesvědčení a na právo na pokojné shromažďování a sdružování. Ty totiž patří mezi jedny ze základních pilířů demokratické společnosti.

Teoretický rámec práce zahrnuje paradigma z disciplíny Mezinárodních vztahů, sociální konstruktivismus, konkrétně konstruktivistický koncept normativní a identitární „socializace“. Konstruktivismus se vyznačuje důrazem na identitu, normy a chování států. V jeho pojetí identita státu a mezinárodní normy utvářejí zájmy a chování států v rámci mezinárodního společenství. Právě mezinárodní normy a aktéři budou pro moji práci důležitými proměnnými. Mezi normy vymezující vzorce kolektivního chování v tomto případě řadíme lidská práva. Mezinárodní aktéři (individuální osoby, mezinárodní organizace, národní vlády), jež jsou zároveň i tvůrci těchto norem, se označují mimo jiné i jako tzv. „normativní podnikatelé“ (*norm entrepreneurs*). V praxi se tito podnikatelé (EU) snaží přimět členy mezinárodního společenství (Kuba), aby si osvojili jimi uznávané normy (lidská práva). Tento proces se nazývá normativní a identitární „socializací“ (Anaya 2014: 33–35).

V diplomové práci se pokusím odpovědět na následující výzkumné otázky:

- 1) *Jaké nástroje využívá EU k prosazování lidských práv ve třetích zemích¹?*
- 2) *Jaký je stav svobody projevu a přesvědčení a práva na pokojné shromažďování a sdružování na Kubě?*
- 3) *Došlo k tzv. „socializaci“ Kubě ze strany EU, tedy k přijetí Unii prosazovaných norem (lidských práv)?*

Základní hypotézy, jejichž platnost se výzkum bude snažit potvrdit či vyvrátit znějí:

Hypotéza 1: *„Kuba nepodnikla v oblasti lidských práv žádné konkrétní kroky, které by EU měly vést k uzavření Dohody o politickém dialogu a spolupráci.“*

¹ Občanem třetí země je občan státu, který není členem EU a není zároveň občanem Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska (Ministerstvo vnitra České republiky 2019).

Hypotéza 2: „*Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a Evropskou unií nepřispěla ke zlepšení stavu politických a občanských práv na Kubě.*“

Práce je koncipována jako případová studie. K zodpovězení daných otázek a ověření hypotézy poslouží kvalitativní výzkum. Lidská práva se totiž dají objektivněji měřit kvalitativně, nežli kvantitativně. Různé výzkumy definují lidská práva odlišně. Navíc se jedná o mnohvrstevný fenomén, kdy lze jen těžko zploštit celou komplexní realitu na jediné číslo. Další komplikací je, že ve srovnání s měřením kvality demokracie, lidskoprávní datové soubory sahají maximálně několik málo desítek let do minulosti (Landman 2008: 5–6). Ve výzkumu využívám empiricko-analytický přístup.

Téma diplomové práce pramení z mého zájmu o region Latinské Ameriky, stejně jako o Evropskou unii a její externí politiku. Během psaní práce jsem absolvovala studijní výměnný pobyt na Universidad Nacional Autónoma de México v Mexico City, kde jsem načerpala mnoho inspirace a zdrojů. Mimo jiné jsem také shledala, že pro můj výzkum bude vhodnější použít teorii sociálního konstruktivismu, než teorii tranzice, kterou obsahuje *Návrh diplomové práce* odevzdaný v roce 2017 (viz *Teze Diplomové práce*) před výjezdem do Mexika (2018). Z tohoto důvodu se původní zadání od nynější podoby práce drobně liší.

Text je členěn do dvou částí, teoretické a empirické, a čtyř kapitol. První kapitola má čistě teoretický ráz. Uvádí do problematiky lidských práv, stanovuje definici, která bude v práci využívána, a zasazuje je do kontextu teorie sociálního konstruktivismu.

Druhá kapitola představuje historickou reflexi dění na Kubě od 90. letech 20. století se zaměřením na reformy vlády Raúla Castra a budování vztahů s Evropskou unií.

Třetí kapitola popisuje, jak se lidská práva promítají do vnější politiky Unie a do Dohody o politickém dialogu a spolupráci. Tato část se věnuje nástrojům využívaným v prosazování lidských práv směrem ke třetím státům a roli evropských institucí. Rozebírá samotnou dohodu, její negociaci a jednotlivé kapitoly se zaměřením na lidská práva. Dotýká se rovněž motivací zainteresovaných aktérů ke spolupráci a reakcemi kubánské občanské společnosti. Končí podkapitolou o lidskoprávním dialogu mezi EU a Kubou.

Empirický výzkum se odehrává zejména v poslední čtvrté kapitole. Ta srovnává realitu svobody projevu a přesvědčení a práva na shromažďování a sdružování na Kubě

pohledem Všeobecné deklarace lidských práv, kubánské Ústavy, mezinárodních a lokálních lidskoprávních organizací působících na Kubě a z hlediska Evropského parlamentu. Rovněž pozoruje, jak se v čase proměnily články Ústavy týkající se právě svobody projevu a přesvědčení a práva na shromažďování a sdružování. K této části jsou připojeny i úryvky z rozhovorů s osobnostmi, které se tématu lidských práv na Kubě dlouhodobě věnují. Jedná se jak o unijní politiky, tak o kubánské disidenty.

Dá se předpokládat, že téma vztahů EU-Kuba není v literatuře tolik zastoupeno a že většina publikací se věnuje spíše vztahům Kuby a Spojených států amerických (dále USA, United States of America). Jedním z důvodů by mohla být relativní neprobádanost tohoto tématu na poli akademické literatury, jelikož vztahy EU a Kuby se začaly formovat teprve od 90. let 20. století. Důležitá je také skutečnost, že politika USA hraje díky geografické blízkosti a vzájemně provázané historii na ostrově daleko větší roli, než ta unijní. Dalším komplikujícím faktorem může být fakt, že EU tvoří 28 autonomních členských států a každý z nich má ke Kubě svůj vlastní postoj motivovaný odlišnými historickými zkušenostmi a národními zájmy.

Teoretická část hojně čerpá z děl předních odborníků na teorii sociálního konstruktivismu Thomase Risseho, Waltera Carlsnaese, Beth A. Simmons, či Kathryn Sikkik, Marthy Finnemore a Emilie Hafner-Burton. Velmi nápomocná při zpracování lidských práv v teorii sociálního konstruktivismu je také kniha mexického profesora Ricarda Anaya Muñose *Los derechos humanos en y desde las relaciones internacionales* či sbírka českých autorů Pavla Dufka, Huberta Smekala a kol. *Lidská práva v mezinárodní politice*.

V empirické části využívám oficiální informační portály EU jako webové stránky a dokumenty Evropského parlamentu, Evropské rady, Rady Evropské unie (dále Rada Ministrů nebo Rada) a Evropské služby pro vnější činnost. Následně vycházím ze zpráv mezinárodních a lokálních neziskových organizací Human Rights Watch, Freedom House Index, Reporters without borders, Bertelsmann Transformation Index, Amnesty International, Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional, Observatorio Cubano de Derechos Humanos, Civil Rights Defenders, Člověk v tísni atd. K mapování historických událostí jsou použity monografie akademiků Charlese H. Blakea, Julie Sweig či Philipa Brennera a kol.

Další zdroje představují Všeobecná deklarace lidských práv OSN, Ústava Kubánské republiky ve starší (1976, pozměněna 2002) i aktuální verzi (2019) a rozhovory s osobnostmi zainteresovanými v záležitostech Kuby a EU. Těmi jsou kubánská disidentka a ředitelka organizace Cuba decide Rosa María Payá, kubánský profesor historie a ekonomie a ředitel Centra politologických studií pro demokratickou tranzici Enix Berrio Sardá, místopředseda Evropského parlamentu Pavel Telička, generální sekretář Evropské lidové strany (dále EPP, European People's Party) Antonio López-Istúriz White a europoslanec Tomáš Zdechovský.

1 Lidská práva v teorii sociálního konstruktivismu

Lidská práva byla v minulosti chápána různými způsoby. Po konci druhé světové války převládl pohled, že lidská práva jsou univerzální a tedy vlastní všem lidem na planetě bez ohledu na jejich národnost, náboženství, gender, rasu, etnicitu či jinou identitu (Baroš a Dufek 2014: 61). Toto pojetí ovšem stále odmítají některé, především východní, země, které tvrdí, že lidská práva jsou čistě individualistickým a egoistickým produktem západní kultury.

Když se mluví o lidských právech, debata se většinou limituje pouze na občansko-politická práva jako je svoboda projevu, svoboda vyznání, právo volit v rovných, tajných a svobodných volbách apod. Často se ovšem zapomíná na to, že lidská práva jsou nedělitelná a že mezi ně kromě individuálních občanských a politických práv patří také práva ekonomická, sociální a kulturní, stejně jako práva skupin (např. národnostních a etnických menšin) (Baroš a Dufek 2014: 63).

Pro moji práci budou zásadní nejen lidská práva, jejichž definici daná kapitola rozvíjí, ale také teorie sociálního konstruktivismu, jednoho z nejmladších směrů disciplíny Mezinárodních vztahů. Lidská práva jsou totiž typickým „sociálním konstruktem“ – uměle vytvořenou sociální kategorií, která je považována za platnou z důvodu víry lidí v její existenci (Carlsnaes, Risse a Simmons 2002: 517). Zejména jsou ale považována za důležité mezinárodní normy určující chování jednotlivých aktérů (Anaya 2014: 34).

1.1 Definice pojmu „lidská práva“

Lidská práva patří v současnosti mezi často skloňovaná témata. A to nejen na mezinárodní, ale i na domácí scéně. Jsou předmětem dohod i nedohod a zdrojem napětí mezi vládami i nestátními aktéry. Nebylo tomu ale vždy tak. O lidských právech se začalo v souvislosti s mezinárodními vztahy hovořit až po roce 1945. Teprve v tomto roce byla lidská práva poprvé zahrnuta do ustavující Charty Organizace spojených národů jako něco, co se vztahuje na celé světové společenství a je vlastní všem lidem bez rozdílu (Anaya 2014: 12).

Ještě předtím, než se dostanu k rozšíření myšlenky lidských práv, je třeba nastínit, co si pod tímto pojmem máme představit. Idea lidských práv vychází z lidské přirozenosti. Převládá názor, že i lidská práva jsou právy přirozenými, tedy že jsou vlastní každému

člověku bez ohledu na národní, náboženskou, etnickou, genderovou, rasovou či jinou odlišující identitu, a to pouze na základě skutečnosti, že je lidskou bytostí. Na rozdíl od práv pozitivních nezávisejí na uměle vytvořených společenských institucích. Lidská práva jsou právy jednotlivců, ale i skupin (např. národnostní či etnické menšiny). Adresátem práv je moc veřejná, která má za povinnost tato práva a svobody podporovat, respektovat, chránit a garantovat (Baroš a Dufek 2014: 58–61). Vliv na jejich dodržování však nemají pouze státy, nýbrž i nestátní aktéři, jejichž působení je mnohdy neformální.

Dnes jsou lidská práva považována za ústřední standard legitimacy politických režimů a za mezinárodní normu nezbytnou pro důstojný život člověka (Carlsnaes, Risse a Simmons 2002: 517, 525). Některé země (např. Čína) tuto ideu odmítají, neboť je podle nich produktem morální doktríny Západu a z tohoto důvodu neslučitelná s východním nastavením společnosti a politiky. Na to lidskoprávní podporovatelé namítají, že lidská práva jsou politicky neutrální a především univerzálně platná pro všechny jedince a skupiny světa, tudíž by měla být přijímána jako minimální standard pro veškeré politické instituce (Velasco 2010: 264).

Lidská práva nesou také další atributy, mezi něž patří nezcizitelnost (nemožnost člověku jeho lidská práva odejmout), rovnost (všichni jedinci požívají stejných práv bez rozdílu), nedělitelnost a vzájemná závislost (různá lidská práva spolu navzájem souvisí a nemohla by existovat jedno bez druhého). Jsou rovněž dynamická a neustále se proměňují v čase tak, jak se mění podmínky ve společnosti. Kupříkladu právo na soukromí vzniklo jako reakce na rozvoj fotografie a komunikačních prostředků (Baroš, Dufek 2014: 61–63). Aktuálně probíhají debaty, zdali by např. právo na internet, jakožto prostředek k informacím a svobodnému projevu, mělo být zařazeno mezi základní lidská práva a svobody (Hroch 2018).

Dříve se lidská práva dělila na tzv. „generace“, kdy první generaci tvořila práva občanská a politická (svoboda projevu, náboženská svoboda, volební právo atd.), druhou ekonomická, sociální a kulturní (právo na zaměstnání, právo na ochranu zdraví, právo na vzdělávání atd.) a do třetí generace spadala práva skupin (kolektivní práva jako právo národů na sebeurčení, právo menšin na vlastní vzdělávání, tradice atd.) (Baroš a Dufek 2014: 63).

První generace práv byla v minulosti považována, především západním blokem, za nadřazenou právům druhé a třetí generace. Dnes se toto členění již nepoužívá a panuje konsenzus, že by se všem právům a svobodám měla přikládat stejná váha. V praxi ale stále velmi záleží na geopolitické oblasti. V některých zemích se priority liší a např. právo na práci je upřednostňováno před svobodou projevu (Baroš a Dufek 2014: 61–63).

Poprvé byla lidská práva jako něco, co se vztahuje na celé mezinárodní společenství a co je vlastní všem lidem bez rozdílu, včleněna do Charty Organizace Spojených národů v roce 1945 (Anaya 2014: 12). Hlavní soubor lidskoprávních norem je ovšem obsažen až ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN z roku 1948. Ta byla přijata po druhé světové válce, částečně v reakci na nenávistné ideologie 20. století odporující veškeré humanitě jako nacismus a fašismus². Tento krok znamenal oficiální internacionalizaci lidských práv. Stala se formální součástí mezinárodních vztahů a postupně začaly vznikat instituce na jejich podporu a ochranu (Velasco 2010: 262).

Všeobecná deklarace však byla právně nezávazná a ztělesňovala spíše společný ideál, kterého by se měly jednotlivé státy snažit dosáhnout. Proto byla následně rozpracována do dvou závazných mezinárodních paktů. Těmi byly Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (1966 přijat Valným shromážděním OSN, 1976 vešel v platnost) a Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech (1966 přijat Valným shromážděním OSN, 1976 vešel v platnost), jež blíže specifikují jednotlivé oblasti lidských práv uvedené v Deklaraci (Velasco 2010: 262).

OSN dále vyprodukovala řadu úmluv o lidských právech zaměřujících se na partikulární témata či skupiny obyvatel (např. Úmluva o právním postavení uprchlíků 1951, Mezinárodní úmluva o odstranění všech forem rasové diskriminace 1966, Úmluva o odstranění všech forem diskriminace žen 1979 atd.) (Velasco 2010: 262).

² „U vědomí toho, že uznání přirozené lidské důstojnosti a rovných a nezcizitelných lidských práv členů lidské rodiny je zakladatelem svobody, spravedlnosti a míru ve světě, že zneuznání lidských práv a pohrdání jimi vedlo k barbarským činům, urážejícím svědomí lidstva, a že vybudování světa, ve kterém lidé, zbavení strachu a nouze, se budou těšit svobodě projevu a přesvědčení, bylo prohlášeno za nejvyšší cíl lidu, že je nutné, aby lidská práva byla chráněna zákonem, nemá-li být člověk donucen uchýlovat se, když vše ostatní selhalo, k odboji proti tyranii a útlaku, že je nutné podporovat rozvoj přátelských vztahů mezi národy.“ (United Nations 2015: Úvod, 1).

Všeobecná deklaráce lidských práv bude pro můj výzkum důležitá, neboť se jedná o mezinárodně platný soubor pravidel, který uznává jak Kuba, tak členské státy Evropské unie. Kuba hlasovala ve Valném shromáždění v roce 1948 pro přijetí Všeobecné deklaráce lidských práv. Oba Mezinárodní pakty podepsala roku 2008, leč nikdy je neratifikovala. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner 2019).

Jelikož lidskoprávní normy nejsou sebe-vynucující a vyžadují jistý dohled nad jejich implementací a aplikací, potřebují být transformovány v konkrétní zákony, právní normy a politicko-společenskou praxi. V některých případech je třeba přistoupit i k jejich vynucování (Carlsnaes, Risse a Simmons 2002: 529). Proto existují různé lidskoprávní režimy, které na tyto úkony dohlížejí. Ne vždy jsou ale úspěšné. Zejména vymáhání dodržování lidských práv je velmi složité, neboť někdy zahrnuje i zasahování do vnitřních záležitostí cizího státu. Podle Joshua Goldsteina je nejlepší metodou, která byla doposud praktikována, kombinace publicity a tlaku. Publicita způsobí proud dalších informací o porušování lidských práv a poté začnou národní vlády, jedinci či business vyžadující respekt k lidským právům nenásilnou cestou hrozit potrestáním, sankcemi či zrušením výhod (Goldstein 1994: 263).

1.2 Teorie sociálního konstruktivismu

Sociální konstruktivismus patří mezi jedno ze tří hlavních paradigmat disciplíny Mezinárodních vztahů. Objevuje se v 80. letech 20. století. Řadí se mezi post-positivistické směry, jež vyznávají, že realita mezinárodních vztahů je závislá na lidském vědomí a je produkována převládajícími představami o mezinárodních vztazích, tj. idejemi (Drulák 2003: 111). Dle konstruktivistů je realita „*sociální konstrukcí vytvářenou a udržovanou prostřednictvím diskurzu a praxe aktérů mezinárodních vztahů.*“ (Drulák 2003: 123). Sociální konstruktivisté se řídí logikou vhodnosti.

„Státy vstupují do mezinárodních režimů nejen pro výhody vyplývající z členství, ale protože normy a ideje v těchto závazcích obsažené považují za vhodné a přiměřené. Chování států není motivováno primárně kalkulací materiálních a mocenských zisků, ale je odvozeno od toho, co státy vnímají jako správné, případně vychází ze zvyku dané role.“ (Preclík a Smekal 2014: 134)

Dalším znakem je, že konstruktivisté uznávají důležitost jak materiálních, tak normativních faktorů, ale především kladou důraz na roli, kterou hrají ideje, kultura, diskurz, instituce a sociální normy při utváření identity. Ta je konstruována na základě hodnot a principů vyznávaných státem, ovlivňuje jeho preference, zájmy a chování na mezinárodním poli (Preclík a Smekal 2014: 133). Významnou součástí představují rovněž mezinárodní normy, jež definují kolektivní představy o chování členů mezinárodního společenství. Identita a mezinárodní normy se navzájem utvářejí. Jsou výsledkem historického procesu a vzájemné interakce mezi aktéry. (Anaya 2014: 33).

1.2.1 Lidská práva v kontextu sociálního konstruktivismu

Lidská práva jsou typickým příkladem toho, co konstruktivisté nazývají „*sociálním konstruktem*“ – uměle vytvořenou sociální kategorií, která je považována za platnou z důvodu víry lidí v její existenci a zároveň má kapacitu formovat a měnit společnost i politiku (Carlsnaes, Risse a Simmons 2002: 517).

Lidská práva můžeme také označit jako relevantní mezinárodní normy definující kolektivní představy o chování. Aby se normy naplňovaly, je třeba aktivit aktérů (jedinci, skupiny, vlády, instituce, a to národní, regionální či mezinárodní), kteří vytvářejí tlak na státy k tomu, aby jednaly v souladu s proklamovanými normami (Anaya 2014: 34–35). Tito aktéři se dle některých nazývají „*normativní podnikatelé*“ („*norm entrepreneurs*“) (Ingebriksen 2002: 12), „*nadnárodní morální podnikatelé*“ („*transnational moral entrepreneurs*“) (Nadelmann 1990: 479) či „*benevolentní jedinci*“ („*benevolent individuals*“) (Müller 2009: 31). Podle Sikkink (1998) tkví motivace těchto normativních podnikatelů v jejich ideovém závazku. Normy a ideje podporují, neboť v ně věří a považují je za legitimní a správné (Finnemore a Sikkink 1998: 898). V diplomové práci budu užívat v souvislosti s těmito aktéry termín „*normativní podnikatelé*“.

Dalším důležitým objektem jsou státy, jež normy, ať už dobrovolně, nebo na základě tlaku, přejímají. Podle Risseho a Sikkink (1999) existují tři typy kauzálních mechanismů, které ovlivňují internalizaci (vnitřní osvojení) lidskoprávních norem.

„Zprvė to jsou procesy instrumentální adaptace a strategického vyjednávání. Stát přijímá lidská práva výměnou za určité ústupky, např. za členství v mezinárodní organizaci, přístup na trhy nebo příslib rozvojové pomoci. Proces přijímání lidských práv téměř vždy začíná nějakou formou strategické adaptace vlády vůči

vnitrostátnímu či mezinárodnímu tlaku. Státy přijímají lidskoprávní závazky, aby získaly přístup k materiálním výhodám, rozvojové pomoci, či spojenectví. Zadruté, státy jsou vystaveny diskuzi, přesvědčování a argumentaci, nejčastěji právě v mezinárodních organizacích, v případě lidských práv zejména v Radě OSN pro lidská práva, případně v některém z regionálních lidskoprávních režimů. Zatřetí pak dochází k procesům institucionalizace a uvyknutí si na novou normu., tzv. socializaci. Což znamená, že státy mění své chování skrze interakci s jinými státy, učí se od druhých, kopírují jejich vzorce chování.“ (Risse a Sikkink 1999: 10)

To, jestli stát přijme normu za vlastní, záleží na pozici aktéra, který ji prosazuje, a na vztahu, který spolu oba mají (Finnemore a Sikkink 1998). I v případě, že vláda země adoptuje mezinárodní závazky (např. podepíše či ratifikuje mezinárodní lidskoprávní smlouvu) automaticky neznamena, že změnil i svoji identitu. Některé státy obsah úmluv vůbec nenaplnují a mezinárodní režimy ho pak jen těžko vymáhají (Preclík a Smekal 2014: 134).

Podle studie Emilie Hafner-Burton (2005) má na chování zemí, jež porušují lidská práva, vliv pouze silná lidskoprávní klauzule v obchodních preferenčních dohodách, které jsou úspěšnější ve vynucování lidských práv než běžné lidskoprávní úmluvy bez materiálních benefitů (Hafner-Burton 2005: 593).

Oona Hathaway (2002) naznačuje, že lidskoprávní závazky v některých případech vedou k horší úrovni lidských práv. Stát přijetím lidskoprávního instrumentu demonstruje svůj záměr dodržovat podmínky, slabý monitorovací a vynucovací systém většiny lidskoprávních smluv, ale vládu reálně nenutí ho implementovat. Pozornost mezinárodního společenství navíc může polevit, neboť stát přeci smlouvu ratifikoval, což v některých případech vede k poklesu dodržování práv, než tomu bylo před přijetím smlouvy (Hathaway 2002: 2020).

2 Historická reflexe dění na Kubě ve 20. a 21. století

I dnes bezmála 60 let po Kubánské revoluci (1953–1959) se politické elity Kuby stále hlásí k jejímu odkazu. Často se ale zapomíná, že Kubánská revoluce původně nebyla socialistická, nýbrž humanistická. V únoru 1959 se Fidel Castro, jedna z hlavních tváří revoluce, poprvé stal šéfem vlády. Kuba se definitivně přiklonila k socialistickému zřízení až po roce 1961 po neúspěšném ozbrojeném vylovení Američanů v zátocě Sviní. Castrova vláda tehdy plně přebrala sovětský model. V roce 1976 došlo ke změnám Ústavy, do které byly zakotveny i některé prvky z Ústavy sovětské. Komunistická strana Kuby (dále PCC, Partido Comunista de Cuba) se stala oficiálně jedinou povolenou stranou na ostrově a její struktury měly výsadní právo na implementaci politických rozhodnutí. V praxi PCC kontrolovala i všechny lokální a provincionální orgány (Blake 2005: 255–259).

Do Základního dokumentu byla rovněž začleněna státem řízená ekonomika, i když v praxi rostla hospodářská závislost na východním bloku a RVHP (Rada vzájemné hospodářské pomoci – obchodní organizace sdružující socialistické státy sovětského bloku) (Blake 2005: 255–259). I v současnosti patří komunistická strana společně s armádou, tzv. Ozbrojenými revolučními silami (dále FAR, Fuerzas Armadas Revolucionarias), mezi dvě nejdůležitější instituce kubánského systému (Brenner et al. 2015: 34).

Pro plné pochopení klíčových souvislostí dnešní doby je nutné nastínit rovněž historický vývoj ostrova po pádu východního bloku v 90. letech 20. století a za vlády Raúla Castra (2008–2018), která přinesla mnoho významných politických i ekonomických změn. Následující kapitola také přiblíží historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií.

2.1 Kuba po rozpadu Sovětského svazu

Už ke konci 80. let, kdy se Sovětský svaz pomalu, ale jistě hroutil, docházelo k postupnému oslabování finanční pomoci. V roce 1990 došlo k úplnému přerušení subvencí. To způsobilo kubánské ekonomice obrovský šok. Během pouhých dvou let (1991–1993) se snížila nejméně o 35 %, na ostrově chyběl elektrický proud, pohonné hmoty, ale i základní potraviny a jiné spotřební zboží. Všichni očekávali, že Kubu bude následovat podobný osud jako země střední a východní Evropy, kde vlivem špatné ekonomické situace došlo k postupnému uvolňování režimu, který se nakonec pod tlakem

reformou zhroutil. Fidel Castro však neudělal tu samou „chybu“ jako Gorbačov a nezkombinoval ekonomické reformy s politickým otevíráním. Kuba se tak žádné zásadní změny v politické a občanské rovině nedočkala. Nejsignifikantnější posun nastal na IV. sjezdu PCC v roce 1991. Strana uznala svobodu vyznání a nahradila tak striktně ateistickou podobu režimu. Věřící už nemuseli svou víru skrývat a mohli ji praktikovat bez postihu. Příslušenství k náboženskému společenství nově nebylo dále překážkou pro vstup do komunistické strany. Z kubánské politiky se celkově vytratil důraz na sovětskou rétoriku (Blake 2005: 262, 271, 278).

Daleko výraznější změny se dostavily v oblasti ekonomiky. Devastující hospodářský propad vedl k legalizaci amerického dolaru, čímž se částečně zmenšil počet nelegálních transakcí a podíl černého trhu na státním hospodářství. Pro mnoho obyvatel s kontakty v USA se tak stala řada zboží dostupnou. Další novinkou bylo nečekané prohlášení prezidenta Fidela Castra, že Kuba se otevírá zahraničním investicím. V roce 1996 byly vytvořeny speciální zóny, kde mohly podnikat zahraniční soukromé firmy. Zde mohli být zaměstnáváni i Kubánci, ovšem museli být nejprve schváleni vládní pracovní agenturou, která platy od zahraničních firem vybírala a teprve poté je rozdělovala pracovníkům. Díky těmto zásadním událostem začala vláda postupně přecházet na systém smíšené socialistické ekonomiky. Postupně byly v omezené míře povoleny i některé typy soukromého podnikání. Od té doby má Kuba duální ekonomiku. Celostátně stále platí centrálně plánované zřízení, ale časem do něj prostoupily prvky tržně-ekonomického systému. Kuba se tímto způsobem snaží přiblížit čínskému modelu a vyvarovat se kolapsu jako v případě Sovětského svazu (Blake 2005: 271).

Autoritativní podoba režimu se udržela i nadále, pouze někteří prominentní členové strany byli nahrazeni novou politickou reprezentací. Pozice bratrů Fidela a Raúla Castro se však paradoxně ještě více posílila. Proměna dále nastala směrem k větší decentralizaci a participaci občanů. Lidé mohli volit své zástupce nově na místní, provinční a národní úrovni. Povolena byla také velmi limitovaná forma soutěže při obsazování kandidátek. Voliči mohou vybírat z více kandidátů, namísto jednoho určeného kandidáta. Všichni ale samozřejmě musí být členy PCC (Sweig 2009: 128).

2.2 Kuba za vlády Raúla Castra

Zásadní obrat pro dění na ostrově znamenal nástup Raúla Castra do prezidentského úřadu v únoru roku 2008. Politika Raúla se značně lišila od direktivního a vysoce personalizovaného stylu jeho bratra Fidela. Raúl započal tzv. de-fidelizaci režimu. Omezil centralizaci, kult osobnosti a dával větší zřetel na právní procedury a instituce. Posílila role armády a komunistické strany (Bertelsmann Transformation Index 2016: 2–4, 9). Během 10 letého mandátu Raúla se mnohem častěji setkávala Rada ministrů a svolalo se více plenárních zasedání Ústředního výboru PCC než za celé půl století vlády jeho předchůdce. Je zde patrný znatelný posun k tomu utvářet zásadní rozhodnutí ve skupině a ne pouze autonomně (de Llano 2018). Raúl Castro se soustředil především na ekonomické reformy, jejichž cílem mělo být posílení národní jednoty a víry ve stranu a revoluci. Došlo ale i k výraznému uvolnění celospolečenské atmosféry. Stát sice pořád hraje dominantní roli, ale není všudypřítomný a povoluje jistou veřejnou debatu (Brenner et al. 2015: 35, 45).

Jedna z historických změn, kterou s sebou Raúl Castro přinesl, byla reforma směřující k povolení soukromého podnikání v omezené míře. Díky tomuto kroku si až 40 % obyvatel mohlo otevřít své vlastní malé restaurace, hotely, obchůdky aj. a získali tak šanci na stálejší příjem a důstojnější život (Slade 2017: 31). Zároveň významně vzrostl počet malých rodinných farem na půdě pronajaté od státu. Nastala i větší diverzifikace mezinárodních obchodních partnerů (Bertelsmann Transformation Index 2016: 16). Záslouhou částečného zrušení embarga ze strany tehdejšího amerického prezidenta Baracka Obamy přišlo do země mnoho amerických investorů. K novému startu diplomatických a ekonomických vztahů mezi USA a Kubou se vrátím v nadcházejících odstavcích.

Režim se postupně rozhodl následovat příkladu socialistických států jako je Čína a Vietnam, které se ekonomicky otevřely, začaly praktikovat tržní hospodářství, ale politicky zůstaly stále velmi uzavřené a represivní. I přesto, že zavedení některých tržních principů otevřelo cestu k tvorbě nových pracovních míst a k investicím, státní intervence jsou nadále hlavní hybnou silou ekonomiky. Nejednomu obyvateli ostrova se sice mírně zvedla životní úroveň a unikl tak z propasti chudoby, v praxi ale nedochází k žádné významné hospodářské soutěži, která by podpořila růst ekonomiky. V obchodech s potravinami i nadále přetrvává nedostatek zboží. Reaktivace ekonomiky byla nerovnoměrná a produkující hluboké sociální rozdíly. Na vině je do velké míry koexistence dvou měn

pokřivující veškeré makroekonomické mechanismy. Hospodářské ukazatele jsou zkreslovány faktem, že široké spektrum služeb je v této státě řízené ekonomice poskytováno zadarmo, nebo za velmi nízké ceny (bydlení, zdravotní péče). (Bertelsmann Transformation Index 2016: 13–16).

Na Kubě hraje velmi důležitou roli také armáda. Jistá revitalizace ekonomiky, jež nastala, byla provedena i za její pomoci. Během vlády Raúla Castra začaly ozbrojené složky získávat čím dál větší vliv, který přerostl až do státních sfér. Ministerstvo vnitra např. nevystupuje jako nezávislá instituce a do jisté míry je na armádě závislé. Mimo jiné disponuje také predominantní administrativní a kontrolní rolí ve strategických sektorech s nejvyšším podílem zahraničních investic jako jsou turismus, obchod s nemovitostmi, obchod s cukrem a dalšími zemědělskými plodinami. Pro ilustraci, Armed Forces Business Enterprises Group (dále GAESA, Grupo de Administración Empresarial S.A.), holding o 57 společnostech tvořících 70 % veškerého maloobchodu na Kubě, je řízen z Ministerstva vnitra právě Ozbrojenými revolučními silami. GAESA spravuje firmy provozující benzínové stanice, půjčovny aut, luxusní hotelové apartmány Gaviota a Cubanacan, největší obchodní společnost CIMEX importující do země vše od oleje na vaření až po telefony. V čele tohoto konglomerátu navíc stojí generál Luis Alberto Rodríguez López-Callejas, bývalý zeť Raúla Castra (Sweig 2009: 136).

I díky nepotismu, korupci a koncentraci ekonomiky v rukou státu a armádních složek zůstávají ceny potravin, platy, monetární politika a další v desolátním stavu. Armáda nicméně sverpě hájí odkaz revoluce a je plně oddaná vrchním představitelům režimu, především Raúlu Castrovi. Situace, kdy by sama iniciovala jakýkoliv převrat, je vysoce nepravděpodobná. Armáda se bude snažit zabránit jakémukoliv hroucení režimu, jelikož z něj profituje. Její role v dalším vývoji země a případné demokratické tranzici je nicméně klíčová (Brenner et al. 2015: 79)

Mezi významný milník Castrovy vlády patří i oteplování vztahů se Spojenými státy. V roce 2015 byly obnoveny diplomatické vztahy mezi oběma zeměmi a v březnu 2016 se ostrov dočkal historické návštěvy amerického prezidenta Baracka Obamy. Rovněž došlo ke zmírnění restrikcí v oblastech ekonomiky a cestování Američanů na ostrov. Tato

omezení trvala již od roku 1962, kdy bylo vyhlášeno americké embargo³ (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018a). Díky částečnému uvolnění zažívala Kuba příliv amerických investic. Součástí dohody bylo také propuštění 53 politických vězňů kubánského režimu (Bertelsmann Transformation Index 2016: 10).

Nová americká administrativa prezidenta Donalda Trumpa však od nastoleného směru upustila. V červnu 2017 oznámila, že v politice předchozí vlády vůči Kubě pokračovat nebude, pokud nedojde k viditelné změně režimu a zlepšení v oblasti lidských práv. Sám prezident Trump se dokonce nechal slyšet, že je za každou cenu potřeba embargo obnovit. V předminulém roce došlo k dalšímu zhoršení vztahů, kdy USA vyhostily 15 kubánských diplomatů kvůli sérii záhadných sluchových onemocnění, jimiž začali trpět američtí diplomaté na Kubě v říjnu 2017. Zanedlouho USA oficiálně znovu zavedlo restriktce v cestování Američanů na ostrov. Oproti roku 2016, kdy se Spojené státy zdržely hlasování o rezoluci OSN, jež odsuzovala americké embargo vůči Kubě, nyní hlasovaly proti (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018).

Dalším významným počinem nové vlády Raúla Castra byla reforma pravidel cestování, která vstoupila v platnost v roce 2013. Ta zbavila Kubánce vízové povinnosti pro cestování mimo ostrov, což vedlo k obrovskému nárůstu mobility. Vláda je ale opatrná a lidem, kteří jsou známí svou kritičností vůči režimu, téměř nepovoluje vycestovat. Cestu např. zamítne z důvodu obrany národní bezpečnosti či z jiných důvodů prospěšných „veřejnému zájmu“, aby zamezila účasti aktivistů a disidentů na různých mezinárodních či regionálních konferencích (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018a).

Na podzim roku 2016 zasáhla Kubu zpráva o smrti vůdce Kubánské revoluce Fidela Castra. V zahraničních médiích se vyrojilo spoustu předpovědí o brzkém zhroucení režimu, jenž měl být bez Fidela neudržitelný. Ale ani smrt Fidela, ani pokojné předání moci bratru Raúlovi režimu nezasadila větší ránu. Důvodem může být i fakt, že Raúl, který

³ V roce 1962 zahájila americká strana kompletní obchodní embargo vůči Kubě. Americké firmy nemohly na Kubě investovat, dovážet či vyvážet zboží, veškeré obchodní transakce mezi zeměmi byly zakázány a pro americké občany platil zákaz cestování na ostrov přímo ze Spojených států (Sweig 2009: 83).

přes 45 let sloužil jako vrchní velitel Ozbrojených revolučních sil, mohl svou legitimitu odvozovat od odkazu Revoluce (Brenner et al. 2015: 1).

Hlavní reprezentanti Evropské unie, vysoká představitelka Unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku (dále vysoká představitelka) Federica Mogherini a předseda Evropské komise (dále Komise) Jean-Claude Juncker, kondolovali kubánské straně k úmrtí Castra. Juncker za svá slova, že dlouholetý vůdce Kuby byl „*hrdinou pro mnohé*“, sklídlil v západním světě značnou kritiku (denik.cz 2016).

2.3 Historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií

Evropská unie a Kuba navázaly první diplomatické vztahy v roce 1988. Jednalo se ale primárně o jednostrannou humanitní pomoc. Po pádu železné opony vznikla poptávka po více institucionalizovaném rámci vztahů, který by zároveň pomohl Kubáncům z hluboké ekonomické krize a zlepšil by kvalitu života na ostrově. Předním protagonistou byl španělský premiér José María Aznar, jenž podporoval, aby vzájemné vztahy byly řízeny tzv. Společným postojem. Hlavním cílem tohoto dokumentu byla demokratická tranzice Kuby „ze shora“, zlepšení životních podmínek kubánských obyvatel, dodržování lidských práv a otevření ekonomiky tržním principům. Postoj byl podmíněn politickým dialogem, případným vyjednáváním smlouvy o spolupráci a uskutečněním reform v oblastech politické plurality a svobody projevu. To Havana zprvu považovala za nepřekonatelnou překážku (Bouchenaki a Kosova 2017).

Vztahy mezi oběma stranami nadále zůstávaly chladné a značně ovlivněné pozicí Spojených států, které ještě více zpřísnily podmínky embarga. Jedním z těchto sankčních opatření byl Zákon o svobodě a demokratické solidaritě z roku 1996, známý především jako Helms-Burtonův zákon, jenž ještě více zpřísnil americké embargo vůči Kubě, tím, že zaváděl různá kontroverzní opatření. Nejvýraznějším z nich bylo, že rozšířil embargo i na americké pobočky zahraničních s Kubou obchodujících firem, zakazoval udělovat víza pro zaměstnance zahraničních na Kubě operujících firem, sankcionoval kohokoliv, kdo nakupoval kubánské výrobky aj. (Blake 2005: 267). Washington chtěl pomocí sankcí urychlit politickou změnu na Kubě. Místo toho však docílil spíše toho, že se kubánský národ ještě více semknul, jelikož pomocí nacionální rétoriky se Castrovi podařilo obrátit z USA obraz vnějšího nepřítel (Brenner et al. 2015: 34). Evropská unie naopak podporovala zrušení embarga. Nejlepší cestou, jak ostrovu pomoci, byl dle ní dialog

namísto striktní ekonomické izolace (Gratius 2001: 264).

Dopady politiky Spojených států a devastující ekonomická krize na Kubě zapříčinily, že vláda nakonec v roce 1996 přistoupila na podmínky Společného postoje. Základní náplň evropské politiky vůči Kubě v tomto období by se dala charakterizovat pěti body:

- a) odmítání kontraproduktivní sankční politiky USA vůči Kubě;
- b) aktivní zapojení se do procesu ekonomických změn na Kubě prostřednictvím obchodu, investic a technické pomoci;
- c) limitovaná, ale trvalá rozvojová pomoc soustředující se především na humanitární oblast;
- d) udržení kritického, ale zároveň konstruktivního dialogu s Castrovým režimem;
- e) dohoda o spolupráci s Kubou podmíněná demokratickým vývojem (Gratius 2001: 264).

V roce 2003 Kuba podala žádost o přičlenění k Dohodě z Cotonou (2000)⁴, která upravuje vztahy mezi členskými státy EU a africkými, karibskými a tichomořskými zeměmi (dále AKT) v oblasti rozvojové pomoci, hospodářské a obchodní spolupráce a politického dialogu (Evropská rada a Rada Evropské unie 2018). Z důvodu nátlaku ohledně stavu lidských práv a občanských svobod ji ale posléze stáhla (Gratius 2001: 267).

Na začátku nového milénia si Kuba našla nový zdroj financování režimu, venezuelskou ropu. V roce 1998 byl totiž ve Venezuele zvolen prezidentem socialista Hugo Chávez nakloněný vřelým vztahům těchto dvou zemí. Zanedlouho započala obchodní výměna. Venezuela exportovala na Kubu ropu a Kuba zase výměnou posílala své doktory a učitele do Venezuely. Kuba se tak částečně zbavila závislosti na EU, jakožto jednom z hlavních obchodních partnerů. Režim se ještě více utvrdil v nedemokratických principech a porušování základních lidských práv (Council on Hemispheric Affairs 2010).

⁴ Dohoda z Cotonou nahrazuje Dohodu z Lomé I (1975), Lomé II (1980), Lomé III (1985) a nakonec Lomé IV (1990). Multilaterální dohody o obchodu a rozvoji mezi EU a sedmdesáti státy AKT (Afriky, Karibiku a Tichomoří). Na jejich základě došlo k asociační smlouvě s Unií. Vedle finanční pomoci jim byly poskytnuty značné obchodní výhody při exportu jejich zboží do EU. Jsou jádrem rozvojové politiky Unie. Dohody Lomé IV byly doplněny i úmluvami o ochraně lidských práv a o rozvoji demokracie (Mackenstein a Marsh 2005: 227).

V roce 2003 otevřela EU v Havaně zastupitelský úřad. V tom samém roce se spolupráce mezi EU a Kubou dostala na bod mrazu. Kubánský režim totiž uvěznil 75 aktivistů a novinářů, z nichž velká část patřila k projektu Varela⁵ usilujícího o demokratizaci země. Tři lidé byli popraveni. EU se vůči tomuto kroku vymezila a zásadně zredukovala setkání na vysoké úrovni s kubánskými představiteli a začala s přehodnocováním Společného postoje. Osm států (Francie, Velká Británie, Německo, Itálie, Rakousko, Řecko, Portugalsko a Švédsko) přerušilo kontakty svých ambasad v Havaně s kubánskou vládou a začaly si na oslavy svých národních dnů na ambasádách na Kubě zvat disidenty a představitele opozice (tzv. koktejlové války). Kubánská strana reagovala přerušením kontaktu s evropskými velvyslanci a odmítnutím veškeré unijní přímé pomoci Kubě (Gibbs 2005).

V roce 2005 došlo na popud Španělska k oteplení vzájemných vztahů. Garnitura ostrova souhlasila s propuštěním čtrnácti politických vězňů. EU recipročně započala stahovat sankce vůči režimu a postupně se vrátila k předešlým přerušným ekonomickým vazbám. Havana zanedlouho oznámila znovuoobnovení oficiálních kontaktů s osmi evropskými ambasádami. Proti uvolňování vztahů se tvrdě stavěli nejen kubánští disidenti, ale i některé státy EU. Např. Nizozemsko nebo Česká republika byly pro zachování tvrdého postoje do té doby, než se lidskoprávní situace na Kubě zlepší (Gibbs 2005).

Mezi lety 2005 a 2008 osvobodila Kuba dalších šest politických aktivistů a k moci se dostal Fidelův bratr Raúl, což EU přimělo k úplnému zrušení sankcí a k většímu optimismu ohledně budoucích vztahů. Taktéž zastupitelský úřad se stal plnohodnotnou delegací (Bouchenaki a Kosova 2017).

⁵ Opoziční projekt, inspirovaný Chartou 77, jehož cílem měly být demokratické změny na Kubě. Probíhal formou diskuzí o reformě a sběrem podpisů na vyhlášení všelidového referenda. Jeho výsledkem byla petice na podporu pěti bodového programu obsahujícího občanské a politické svobody (svoboda slova, svoboda shromažďování, amnestie pro všechny politické vězně, právo na soukromé podnikání a nový volební zákon garantující pluralitní zastoupení stran), kterou podepsalo až 11 000 lidí (Blake 2005: 266). Zakladatel projektu Varela, disident Oswaldo José Payá, obdržel za svůj počín v roce 2002 ve Štrasburku Sacharovovu cenu za svobodu myšlení, kterou každoročně uděluje Evropský parlament za přínos v boji za lidská práva (Tvedad 2017: 5). Kubánská vláda podpisy spolu s ústavní změnou odmítla a v roce 2003 započala represe vůči disidentům. (Blake 2005: 277).

Spolupráce se ještě více prohloubila po znovuoobnovení politického dialogu a kooperace v roce 2009. Pravidelně se začaly konat politické dialogy na vysoké úrovni. Zde se diskutují globální témata jako klimatická změna, udržitelný rozvoj, migrace, potencionální oblasti spolupráce atp. Obě strany se snaží podpořit strategické partnerství mezi EU a Společenstvím latinskoamerických a karibských států (dále CELAC, Comunidad de Estados Latinoamericanos y Caribeños), jehož je Kuba součástí (European External Action Service 2018b).

3 Evropská unie a prosazování lidských práv ve světě a na Kubě

Lidská práva tvoří pevnou součást vnitřní evropské identity a její zahraniční politiky. Zároveň pro Unii představují jedinou záruku udržitelného míru, stability, rozvoje a fungování demokratických institucí. Proto tato agenda prostupuje všemi evropskými institucemi. Následující kapitola se bude věnovat zejména politickým a ekonomickým opatřením EU a nástrojům Rady Evropské unie, Evropského parlamentu a Evropské komise v této oblasti. Dále bude rozebrána samotná Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi EU a Kubou, a sice v první řadě dojednávání dohody, její obsah se zaměřením na lidská práva, motivace jednotlivých aktérů ke spolupráci a reakce kubánské občanské společnosti na sjednání smlouvy. Nakonec se kapitola dotkne i lidskoprávního dialogu EU-Kuba a dalších současných iniciativ.

3.1 Evropská unie a lidská práva

Lidská práva patří společně s demokracií a právním státem mezi základní hodnoty a principy, na nichž je Evropská unie založena. Unie vnímá lidská práva jako univerzální a nedělitelná. Proto vynakládá nemalé úsilí k tomu, aby byla chráněna a podporována jak uvnitř jejího území, tak i mimo její hranice (European External Action Service 2016b). Podpora lidských práv, jako jednoho ze základních cílů, je deklarována v Článku 2 Smlouvy o Evropské unii v konsolidovaném znění⁶.

„Unie je založena na hodnotách úcty k lidské důstojnosti, svobody, demokracie, rovnosti, právního státu a dodržování lidských práv, včetně práv příslušníků menšin. Tyto hodnoty jsou společné členským státům ve společnosti vyznačující se pluralismem, nepřípustností diskriminace, tolerancí, spravedlností, solidaritou a rovností žen a mužů.“ (Smlouva o Evropské unii, konsolidované znění 2016: 17)

Pokud jde o dodržování základních lidských práv uvnitř Unie, ta jsou zaručena Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod (1950) a Listinou základních práv Evropské unie, neboli Chartou základních práv (2000), vyplývajících z

⁶ Tato publikace obsahuje konsolidované znění Smlouvy o Evropské unii (Maastrichtská smlouva 1992) a Smlouvy o fungování Evropské unie (Lisabonská smlouva 2007), včetně jejich příloh a protokolů, stejně jako všechny opravy přijaté do března 2016 (Smlouva o Evropské unii, konsolidované znění 2016: Úvodní poznámka).

ústavních tradic společných členským státům a tvořících obecné zásady práva Unie. Listina základních práv Evropské unie je rovněž součástí konsolidovaného znění Smlouvy o EU. Obsahuje seznam základních politických, občanských, hospodářských, sociálních a kulturních práv a svobod uznávaných evropským společenstvím. Tento dokument z roku 2000 je právně závazným aktem, tedy disponuje stejnou právní silou jako smlouvy Evropské unie. Na to, zda jsou lidská práva zohledňována i v evropské legislativě a v aktivitách EU, dohlíží Rada Evropské unie (European Council a Council of the European Union 2019).

Lidskoprávní agenda je také součástí veškeré vnější činnosti Unie směrem ke třetím státům a mezinárodním institucím. Prosazování a ochrana lidských práv není pro tuto organizaci pouze otázkou altruismu či etických standardů. Dle Globální strategie Evropské unie pro zahraniční a bezpečnostní politiku je také nezbytnou součástí pro vytvoření prostoru míru a stability a posílení mezinárodního pořádku (King 2011: 79–80). Závazek podporovat a upevňovat lidská práva v rámci svého externího působení stanovuje Článek 21 Smlouvy o Evropské unii.

„Činnost Unie na mezinárodní scéně spočívá na zásadách, které se uplatnily při jejím založení, jejím rozvoji a jejím rozšiřování a které hodlá podporovat v ostatním světě: demokracie, právní stát, univerzálnost a nedělitelnost lidských práv a základních svobod, úcta k lidské důstojnosti, zásady rovnosti a solidarity a dodržování zásad Charty Organizace spojených národů a mezinárodního práva.“
(Smlouva o Evropské unii, konsolidované znění 2016: 28)

EU disponuje k prosazování lidských práv podobnou řadou nástrojů jako národní státy. Primárně je můžeme rozdělit na politická a ekonomická opatření. Mezi ta politická řadíme např. veřejná prohlášení adresovaná vládám třetích zemí nebo nestátním subjektům, společná stanoviska, demarše (neveřejný charakter, zástupci členských států jednají přímo se zástupci nečlenských zemí), předvolání velvyslanců, kritika či rezoluce na půdě OSN nebo jiné mezinárodní organizace (např. Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě,

dále OBSE), diplomatické sankce⁷ (omezení či přerušování styku s představiteli země, odmítnutí vystavení víz, zákaz vstupu na území, zmrazení kont nebo majetku na daném území apod.), pozorovatelské volební mise, nadnesení a diskutování lidskoprávních témat v rámci politických dialogů se třetími zeměmi, participace na programech zaměřených na ochranu a zlepšení stavu lidských práv v zemi atp. Od účasti na politických dialozích a lidskoprávních programech se pak často odvíjí finanční podpora a rozvojová pomoc. (Zemanová 2008: 27).

Hlavním politickým opatřením, jímž se Unie snaží zavázat ostatní státy k dodržování lidských práv, demokracie a principů právního státu je ovšem speciální doložka, tzv. lidskoprávní klauzule. Tu musí obsahovat veškeré dohody o obchodu, spolupráci či politickém dialogu iniciované Evropskou unií (Niedrist 2011: 466). Klauzule vyžaduje plnění lidských práv a postupnou tranzici k demokracii dle mezinárodních lidskoprávních dohod a instrumentů, které uznávají obě strany. Nejčastěji se využívá katalog práv a norem obsažených ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN⁸ (Miller 2004: 15). Zásadním prvkem oné doložky je fakt, že umožňuje okamžitou suspenzi celé dohody za situace, že některá ze stran vážně porušuje její zásady. Např. se jedná o flagrantní nerespektování demokratických principů, lidských práv, základních svobod, právního státu, spolu se závazkem odzbrojení a neproliferace zbraní hromadného ničení (Tvedad 2017: 19). Možnost anulace dohody je ovšem velmi výjimečným prostředkem, využívaná pouze v případech krajní nouze. V minulosti k tomuto kroku, nicméně, již došlo. Např. u smlouvy s bývalou Jugoslávií, která v 90. letech soustavně porušovala lidská práva válečnými zločiny (Niedrist 2011: 479). Je třeba zmínit, že EU nevyžaduje, aby strana dosáhla určitého minimálního standartu v ochraně a podpoře lidských práv ještě předtím, než je smlouva mezi oběma stranami podepsána (King 2011: 90).

⁷ Na Kubu byly diplomatické sankce ze strany EU uvaleny mezi lety 2003–2008 kvůli zhoršení politických a občanských práv a zvýšenému zásahu proti oponentům režimu (Zemanová 2008: 104) (viz koktejlové války, podkapitola 2.3 *Historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií*).

⁸ V případě zemí nacházejících se na evropském kontinentu se jedná i o závěrečný akt Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (1975) a Pařížskou chartu pro novou Evropu (1990) (Miller 2004: 13).

Klauzule je často terčem kritiky kvůli absenci jasně vydefinovaných pravidel, efektivních mechanismů a větší transparentnosti z hlediska aplikování lidských práv (Miller 2004: 41). Dříve navíc často docházelo k tomu, že se uzavíraly dohody se zeměmi, které pokračovaly v porušování lidských práv i v průběhu vyjednávání. To vedlo Evropský parlament k vydání rezoluce (*European Parliament Resolution on the Human Rights and Democracy Clause in European Union Agreements*, 14. 2. 2006) apelující na uzavírání smluv pouze se zeměmi, jež v praxi lidská práva dodržují, nebo alespoň prokazují jistou vůli situaci měnit. Parlament také značně kritizoval Evropskou komisi za její přístup k aplikaci lidskoprávní klauzule. Nelíbí se mu, že Komise vidí její hlavní význam v projevu sdíleného závazku stran a že dle ní by sankce měly být využívány pouze ve výjimečných případech. Parlament naopak prosazuje nastavení jasných kritérií hodnotících dodržování závazků vyplývajících z lidskoprávní doložky. Jestliže země lidská práva závažně porušuje, mělo by dojít k dočasnému pozastavení spolupráce a k sankcím. (King 2011: 90–91).

Co se týče ekonomických nástrojů lidskoprávní politiky Evropské unie, Článek 207 (1) Smlouvy o fungování Evropské unie hovoří o tom, že by společná obchodní politika měla být v souladu s principy, cíli a externími aktivitami EU, což zahrnuje i podporu lidských práv (King 2011: 93). Účinným ekonomickým prostředkem, jak penalizovat porušování lidských práv, jsou hospodářské sankce v podobě embarga obecného nebo specifického charakteru zaměřeného na dovoz a vývoz určitých komodit. Zbrojní embarga pak uskutečňují přímo jednotlivé členské státy. Nicméně i vývoz zbraní se řídí unijními pravidly o obchodu se zbraněmi a neměl by být uskutečněn, pokud importující stát nerespektuje lidská práva a hrozí, že zbraně využije k represím. Sankce a jiné postihy jsou ovšem vnímány jako krajní východisko (Zemanová 2008: 102–103).

Protože EU jednoznačně preferuje cestu dialogu a pozitivní motivace, mají třetí země možnost využít tzv. systémem všeobecných celních preferencí (dále GSP, Generalized System of Preferences) a jiná celní zvýhodnění, v případě, že inkorporují do vnitrostátní legislativy požadavky Mezinárodní organizace práce, či pokud se stav lidských práv na jejich území zlepšuje (Zemanová 2008: 102–103). Finanční podporu zemím, které se snaží zlepšit lidskoprávní poměry poskytuje také tzv. GSP+, jenž hradí náklady spojené s implementací mezinárodních lidskoprávních paktů OSN či opatřeních Mezinárodní organizace práce. Mimo to existuje také iniciativa Everything but Arms zajišťující zemím

třetího světa plný bezcelní přístup k produktům unijního trhu, vyjma zbraní a výzbroje (King 2011: 93).

Jde-li se o rozvojovou spolupráci, v jejím rámci EU předpokládá uplatňování jak pozitivní, tak negativní kondicionality ve vztahu k lidským právům. Upřednostňuje se pozitivní kondicionalita, tj. podmiňování spolupráce pokrokem v oblasti lidských práv. Hlavními nástroji jsou finanční podpora a politický dialog. Negativní kondicionalita, tedy omezování či přerušování rozvojové spolupráce v reakci na nedodržování lidských práv, se praktikuje v případech, kdy neexistuje odpovídající právní báze pro pozitivní přístup. Mezi negativní opatření proti hrubému porušování lidských práv spadají: neveřejné a veřejné demarše, změny obsahu a přesměrování kooperačních programů na jiné příjemce (neziskové organizace, nestátní neformální sítě atd.), brzdění procedur nutných pro poskytnutí rozvojové pomoci či přerušování spolupráce s příslušným státem, s tím, že při volbě prostředků by se měly zohledňovat dopady na běžné obyvatelstvo (při přerušování spolupráce by měla zůstat zachována humanitární pomoc apod.) (Zemanová 2008: 139–140).

Významnou částkou, 1,3 miliardy euro na období 2014–2020, disponuje tzv. Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva (dále EIDHR, European Instrument for Democracy and Human Rights). Jeho prostřednictvím se financují skupiny, organizace i jednotlivci v nečlenských zemích, kteří usilují o dodržování lidských práv, demokracie a právního státu (European External Action Service 2016b). Již od roku 1957 existuje také Evropský rozvojový fond, jehož prioritou je poskytování rozvojové pomoci zemím AKT, zámořským zemím a teritoriím (dle smlouvy Lomé IV podmíněno ochranou lidských práv, viz podkapitola 2.3. *Historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií*). Na období 2014 – 2020 disponuje částkou 30,5 miliard euro (European Commission 2019).

3.2 Role institucí EU v prosazování lidských práv

Pomyslnou linkou, která protíná činnost všech institucí Evropské unie, je tzv. strategie „*mainstreamingu*“ lidských práv, jež zahrnuje postupné začleňování lidských práv do veškerých procesů a struktur Unie od politických dialogů přes finanční pomoc až po podporu a kontakt s občanskou společností ve třetích zemích. Implementace záměru ale v některých případech v praktické rovině pokulhává. EU mnohokrát narazí na národní zájmy jednotlivých členských států. Občas jsou pak upřednostňovány strategické a

ekonomické záležitosti na úkor lidských práv (King 2011: 99–100).

Na dodržování lidskoprávních zásad v zahraničních vztazích a v procesu dojednávání mezinárodních smluv dohlíží Rada Evropské unie. Lidskoprávní situaci v jednotlivých nečlenských zemích monitorují hlavy diplomatických misí členských zemí EU, jež posílají pravidelné zprávy předsednické zemi (Miller 2004: 27). Hlavními cíli Rady na poli lidskoprávní agendy jsou:

- a) určování priorit v této oblasti,
- b) vytváření tematických směrnic na podporu vnější činnosti EU s praktickými informacemi jak podpořit specifická práva,
- c) otevírání lidskoprávních dialogů s nečlenskými zeměmi EU,
- d) přijímání výroční zprávy o stavu lidských práv a demokracie ve světě (European Council a Council of the European Union 2019).

Abych podrobněji rozebrala jednotlivé cíle, bod a) *určování priorit v oblasti lidských práv* se týká především OSN (Valné shromáždění, lidskoprávní fóra) (Council of the European Union 2019).

Tematické směrnice, jejichž utváření je cílem bodu b), určují politické cíle EU v lidskoprávním spektru a možné způsoby, jak jich dosáhnout. Dotýkají se specifických problémů jako trest smrti, mučení, práva dětí, násilí vůči ženám atp. (věci, na kterých je široký vnitřní konsenzus mezi členskými státy). Ale nepokrývají další zásadní oblasti typu svoboda projevu, svoboda shromažďování či všeobecná ekonomická, sociální a kulturní práva (King 2011: 86).

Jedním z posledních bodů jsou *lidskoprávní dialogy EU s nečlenskými zeměmi*. Rozhovory jsou nastaveny dle daných směrnic z roku 2001 a probíhají skrze diplomatickou službu Evropské unie (neboli Evropská služba pro vnější činnost). Každý z nich je velmi specifický, neboť reflektuje odlišné země, z odlišných regionů. Hlavním záměrem je zvedat důležité otázky týkající se lidských práv a konfrontovat s nimi představitele země, ale také poskytnout potřebnou asistenci (např. k aplikaci mezinárodních paktů OSN). V současnosti má EU otevřených kolem 40 dialogů se třetími zeměmi (European External Action Service 2017a: 5–7).

Unie se snaží do každého dialogu promítnout podpis, implementaci a ratifikaci mezinárodních lidskoprávních instrumentů, kooperaci s mezinárodními lidskoprávními procedurami a mechanismy, boj proti trestu smrti, mučení, všem formám diskriminace, boj za dětská a ženská práva, za svobodu projevu, občanskou společnost, ochranu lidskoprávních aktivistů, mezinárodní soudní spolupráci a spolupráci s Mezinárodním soudním dvorem, podporu demokratizace, právního státu a prevenci konfliktů. Dialogy se vedou na bázi reciprocity, tudíž i partnerská země má plné právo zajímat se a komentovat stav lidských práv v Evropské unii. Zahájení rozhovorů je podmíněno vypracováním posudku na stav lidských práv v dané zemi. Pro každý jednotlivý případ jsou vytvářena kritéria toho, jak měřit pokrok, případně jak spolupráci ukončit (European External Action Service 2017a: 5–7).

Toby King (2011) v kapitole *The European Union as a Human Rights Actor* knihy *Human Rights Diplomacy: Contemporary Perspectives*, zmiňuje zajímavý trend ochoty některých autoritářských režimů dobrovolně participovat na lidskoprávních dialogích. Tyto státy dle něj chtějí, alespoň na oko působit, že berou lidská práva vážně, neboť jsou si vědomi závazků EU v této oblasti a uvědomily si, že bude lepší se vystavit jednomu ročnímu slyšení, než „kontaminovat“ lidskoprávní agendou další jednání s EU (King 2011: 88–89).

Radě v jejích aktivitách pomáhá Pracovní skupina pro lidská práva (dále COHOM). Dohlíží na uplatňování lidských práv na celosvětové úrovni, vypracovává posudky na stav lidských práv v daných zemích nutné pro započítání dialogu a vyhodnocuje případný pokrok. COHOM dále určuje strategické priority týkající se tematických geografických otázek. Rovněž koordinuje postoje členských států k těmto otázkám v rámci mnohostranných fór o lidských právech, jako je Valné shromáždění OSN a Rada OSN pro lidská práva (Evropská rada a Rada Evropské unie 2017).

V roce 2015 přijala Rada pro zahraniční věci odpovědná za vnější činnost EU, Akční plán pro lidská práva a demokracii 2015–2019 (European Council a Council of the European Union 2019a). Ten se snaží naplňovat široké spektrum činností od veřejných deklamací, lidskoprávních klauzulích ve smlouvách iniciovaných EU, lidskoprávních dialogů všude po světě, až po finanční příspěvky na podporu lidských práv. Velký důraz je kladen především na spolupráci s místními institucemi, používání národních

lidskoprávních mechanismů, zapojení lokální občanské společnosti a jedinců, zesílení spolupráce s OSN a lidskoprávními neziskovými organizacemi (Rada Evropské unie 2015: 3).

I Evropský parlament je aktivním hráčem na poli lidskoprávní politiky EU. Často v tomto směru vyvíjí tlak ve formě požadavků a interpelací na národní státy či Evropskou komisi. Vydává rezoluce ohledně stavu lidských práv v jednotlivých zemích a každoročně uděluje disidentům a bojovníkům za lidská práva tzv. Sacharovovu cenu za svobodu myšlení. Rovněž publikuje tzv. Výroční zprávu o lidských právech a demokracii ve světě a o politice EU v této oblasti, která je ekvivalentem výročních zpráv o lidských právech Rady a Komise. Report Parlamentu zpravidla ale bývá ostřejší a kritičtější. Souhlasu tohoto přímo voleného orgánu je potřeba při sjednávání dohod mezi EU a třetími zeměmi. V Rezoluci o lidských právech a demokratické klauzuli v dohodách EU z roku 2006 (*European Parliament Resolution on the Human Rights and Democracy Clause in European Union Agreements*, 14. 2. 2006) Parlament jasně vyjádřil, že odmítne schválit jakoukoliv dohodu, která neobsahuje dostatečné lidskoprávní záruky (klauzuli o lidských právech). Často také spolupracuje s celosvětovými lidskoprávními neziskovými organizacemi jako je Amnesty International, Human Rights Watch aj. Tyto organizace mají na rozhodovací proces poměrně velký vliv, neboť jednotliví zákonodárci se často zaštiťují jejich reporty, výročními zprávami nebo semináři (King 2011: 84–85).

V rámci Evropské komise disponuje největší odborností a pravomocemi pro tuto oblast vysoká představitelka pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Federica Mogherini, jež je zároveň místopředsedkyní Komise a předsedá Radě pro zahraniční věci odpovědné za vnější činnost EU. Vysoká představitelka má k ruce i sbor tzv. zvláštních zastupitelů, kteří se specializují na problematické regiony a země (Bosna a Hercegovina, Kosovo, Střední Asie, Sahel atd.) a snaží se zde konsolidovat mír, stabilitu, vládu práva a aktivně působit jménem Unie a jménem vysoké představitelky. V roce 2012 vznikla nově v rámci Evropské komise funkce zvláštního zastupitele EU pro lidská práva. Jeho hlavním úkolem je zlepšit efektivitu, koherenci a vizibilitu lidskoprávní politiky Unie. Od 1. března 2019 tento mandát zastává Eamon Gilmore (European External Action Service 2016a).

3.3 Dohoda o politickém dialogu a spolupráci

Po více než 10 letech od diplomatických roztržek vypadají vztahy mezi Evropskou unií a Kubou naprosto odlišně. EU je dnes jedním z nejvýznamnějších ekonomických partnerů ostrova a hlavním zahraničním investorem v sektorech jako turismus, stavebnictví, agroprůmysl atd. (European External Action Service 2018b).

V roce 2017 blok importoval kubánské zboží ve výši zhruba 470 milionů eur a exportoval na ostrov komodity za více než 2 miliardy eur. Kuba je zároveň velkým příjemcem rozvojové a finanční pomoci EU. V období 2014–2020 alokovala 50 milionů eur na rozvojovou pomoc ve třech sektorech: udržitelné zemědělství a potravinová bezpečnost, životní prostředí a změna klimatu, podpora ekonomiky a sociální modernizace. Ostrov je častým recipientem humanitární pomoci EU (European External Action Service 2018b).

Hlavním obchodním a ideologickým partnerem byla pro Kubu po dlouhou dobu Venezuela, která režim na Kubě podporovala nejen politicky, ale i materiálně dodávkami surové ropy. Kvůli hluboké hospodářské a politické krizi ve Venezuele trvající již několik let však Kuba musí hledat nové obchodní partnery. Kromě nedemokratických spojenců tradičně podporujících kubánskou vládu jako Rusko a Čína, se nabízí možnost i pro členské státy Evropské unie (Zastupitelský úřad ČR v Havaně 2018).

Kuba byla až dosud jedinou zemí regionu, která s EU nepodepsala dohodu o jakékoliv formě spolupráce, nebo dohodu o přidružení. Naproti tomu počet bilaterálních smluv mezi Kubou a některými členskými zeměmi EU (Francie, Německo, Španělsko, Itálie aj.), i navzdory Společnému postoji, v prvním desetiletí nového milénia narůstal. V dubnu 2014 byla proto zahájena jednání s cílem uzavřít společnou Dohodu o politickém dialogu a spolupráci⁹, díky níž by se sjednotila politika Unie vůči ostrovu. Na konci roku 2015 byl symbolicky zrušen Společný postoj (Tvevad 2017: 6–8).

Dle vysoké představitelky prochází Kuba zásadními celospolečenskými změnami a nynější dohoda si klade za cíl zajistit novou bilaterální úroveň vzájemných vztahů, jež

⁹ Oficiální název dokumentu zní „*Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Evropskou unií a jejími členskými státy na jedné straně a Kubánskou republikou na straně druhé.*“ (Rada Evropské unie 2016)

bude odrážet silné kulturní, historické a ekonomické vazby (denik.cz 2016). Jednání byla úspěšně uzavřena dne 11. března 2016. Samotná dohoda pak byla podepsána dne 12. prosince 2016 a následně předložena Evropskému parlamentu ke schválení. Europoslanci ji podpořili 567 hlasy. Proti bylo pouze 65 z nich, 31 se zdrželo (European Parliament 2017).

Od listopadu 2017 je smlouva v provizorní platnosti a stále čeká na plnou ratifikaci všemi členskými státy, neboť se jedná o tzv. „dohodu smíšenou“. To znamená, že ji musí podepsat všichni vrcholní představitelé Evropské unie i samotných členských států. Je třeba, aby byla ratifikována všemi příslušnými národními a regionálními parlamenty (Tvevad 2017: 6). Plným ratifikačním procesem dokument prošel již ve 20 z 28 členských zemí, a to v Německu, Bulharsku, Estonsku, Maďarsku, České republice, Velké Británii, Rakousku, Slovinsku, Finsku, Rumunsku, Polsku, Portugalsku, Lotyšsku, Lucembursku, Řecku, Španělsku, Dánsku, na Slovensku, Maltě a Kypru (European Council a Council of the European Union 2019b).

PDCA vytváří zcela nový rámec pro bilaterální spolupráci. Zahrnuje tři hlavní kapitoly: 1) o politickém dialogu, 2) o spolupráci a dialogu o odvětvových politikách 3) o obchodu a obchodní spolupráci. Základní cíle této dohody jsou:

- a) *„upevnit a posílit stávající vztahy mezi stranami v oblastech politického dialogu, spolupráce a obchodu na základě vzájemného respektu, vzájemnosti, společného zájmu a respektování svrchovanosti stran;*
- b) *podpořit postup modernizace hospodářství a společnosti na Kubě poskytnutím komplexního rámce pro dialog a spolupráci;*
- c) *zapojit se do dialogu zaměřeného na výsledek na základě mezinárodního práva za účelem posílení dvoustranné spolupráce a vzájemného zapojení se v rámci mezinárodních fór, zejména Organizace spojených národů, s cílem posílit lidská práva a demokracii, dosáhnout udržitelného rozvoje a skoncovat s diskriminací ve všech jejích podobách;*
- d) *podporovat obchodní a hospodářské vztahy v souladu s pravidly a zásadami, kterými se řídí mezinárodní obchod, jak jsou stanoveny v dohodách Světové obchodní organizace (World Trade Organization, WTO);*

- e) *podporovat úsilí o splnění cílů Agendy pro udržitelný rozvoj 2030*¹⁰;
- f) *posílit regionální spolupráci v regionech Karibiku a Latinské Ameriky s cílem pokud možno rozvíjet regionální reakce na regionální a globální problémy a podporovat udržitelný rozvoj regionu;*
- g) *šířit porozumění prostřednictvím podpory navazování kontaktů, dialogu a spolupráce mezi společnostmi Kuby a zemí EU, a to na všech úrovních.*“ (Rada Evropské unie 2016: 11–12).

Ve výčtu cílů ovšem chybí zmínka o dodržování lidských práv, právního státu či přechodu k demokracii.

Stejně jako veškeré dohody o obchodu, spolupráci či politickém dialogu iniciované Evropskou unií, musí i tato obsahovat speciální klauzuli zavazující obě strany k dodržování demokratických a lidskoprávních principů (viz podkapitola 3.1. *Evropská unie a lidská práva*). Klauzule se odvolává na lidskoprávní normy obsažené v dohodách, jež uznávají obě strany jako např. Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN (Miller 2004: 15). Všechny členské státy EU jsou jejími signatáři. Stejně tak všechny ratifikovaly Mezinárodní pakty o občanských a politických právech a o hospodářských, sociálních a kulturních právech.

Kuba v roce 1948 podpořila přijetí Všeobecné deklarace lidských práv. Oba mezinárodní pakty roku 2008 podepsala, leč nikdy je neratifikovala. (United Nations Human Rights Office of the High Commissioner 2019). Z tohoto důvodu bude má práce operovat s politickými a občanskými právy uvedenými právě ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN.

¹⁰ Agenda pro udržitelný rozvoj 2030, neboli Cíle udržitelného rozvoje, je akční plán OSN ke globálnímu omezení chudoby a diskriminace, ochraně planety, boji s klimatickými změnami a posílení svobody, bezpečnosti a prosperity. Jedná se o 17 cílů udržitelného rozvoje na 15 let (2015–2030) (United Nations Information Centre Prague 2015).

3.3.1 Dohoda o politickém dialogu a spolupráci z pohledu obou stran

Aktivní postoj EU v otázce uzavření smlouvy o spolupráci s Kubou může být přičítán pasivnímu postoji USA za současné administrativy Donalda Trumpa, jenž po politice sblížení jeho předchůdce Baracka Obamy, vztahy s Kubou naopak ochlazuje a vyklízí tak pole. „Evropa má jedinečnou příležitost demonstrovat Spojeným státům, které plánují stažení z Kuby, že je možné zachovat očekávání týkající se Kuby,“ říká socialistická europoslankyně a zpravodajka dohody Elena Valenciano (Bouchenaki a Kosova 2017). Některé evropské frakce, především konzervativci a liberálové, ovšem tlačí na tvrdší postoj vůči Havaně v oblasti lidských a občanských práv.

Důležitým stimulem je rovněž role EU jako konstruktivního partnera, který dohlédne na politické a ekonomické reformy v zemi skrze PDCA a jiné závazky. Jak konstatovala Federica Mogherini při podpisu dohody: „*PDCA poskytuje instrument k podpoře reforem a modernizačního procesu na Kubě a to jak politicky, tak i technicky.*“ (Tvedad 2017: 19) Díky tomuto kroku EU dosáhne jisté formy kooperace se všemi zeměmi regionu Latinské Ameriky a Karibiku a její „mapa“ strategických partnerství tak bude kompletní. Ač Unie plně respektuje, že Kuba si musí k politické změně dojít sama pomocí vnitřních procesů, zřejmě doufá, že PDCA by mohla posloužit jako prostředek k prosazování evropských hodnot a zájmů a nakonec přispět i k demokratickému otevírání. Evropský parlament ve své rezoluci o PDCA z roku 2017 vítá tento nový rámec fungování vzájemných vztahů jako klíčový okamžik potvrzující strategický význam partnerství. Zároveň ale dodává, že úspěch smlouvy bude záviset na její implementaci a na zodpovědnosti jednotlivých stran v jejím dodržování (Tvedad 2017: 19 – 21, 28).

Motivace kubánské vlády je poměrně jasná. Kvůli zhoršujícím se vztahům s USA a nejisté politické a ekonomické alianci s Venezuelou, která se sama zmítá ve vážných problémech, představuje smlouva s EU pro Kubu velkou jistotu. Díky ní je schopna diverzifikace zahraničních (obchodních) vztahů a začlenění se do různých evropských programů. I stávající ministr zahraničních vztahů Bruno Rodríguez dodal, že ekonomické vztahy mezi Kubou a Evropou, jakožto i udržitelný a socialistický rozvoj považuje za prioritu země (Cuban News Agency 2016).

Naproti tomu značná část občanské společnosti na ostrově a kubánské opozice

smlouvu hlasitě kritizuje. Podle nich EU tímto krokem pouze legitimizuje a finančně „dotuje“ autoritářský režim. Rovněž nesouhlasí s nedostatkem předběžných podmínek, jež by zemi skutečně zavázaly k politickým reformám. Zaznívají ostré názory, že EU vyměnila demokratické hodnoty a svobodu kubánského lidu za obchod. Mezi nejvýznamnější kritiky patří mezi jinými i disident Guillermo Fariñas, laureát Sacharovovy ceny 2010 za svobodu myšlení, členky skupiny Dámy v bílém (Damas de blanco)¹¹, jež v roce 2005 také obdržely Sacharovou cenu, Elizardo Sánchez z neziskové organizace Kubánská Komise pro lidská práva a národní smíření (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional)¹² (Tvedad 2017: 20–21) či Rosa María Payá zakladatelka občanské iniciativy Kuba rozhoduje (Cuba decide)¹³.

Kubánská občanská společnost např. veřejně odmítla PDCA v otevřeném dopisu 37 opozičních uskupení (některých mimo ostrov, některých přímo na ostrově) adresovaném vysoké představitelce Federice Mogherini 9. prosince 2016. Opozice v něm odsoudila pokusy EU o sbližování s kubánským režimem, obsah PDCA, jenž dle nich postrádá jasné podmínky, za nichž by mohl kubánský lid realizovat svá práva a svobody, a vyjádřili politování nad tím, že dohoda více nereflektuje hodnoty, jako jsou lidská práva, demokracie a právní stát. Ratifikaci PDCA podmínili šesti body vedoucími k přechodu k demokracii, které by měla EU po Kubě vyžadovat. Figurují mezi nimi: svobodné volby, konec politické a násilné represe vůči členům opozičních uskupení, svobodný přístup k informacím ve všech formách včetně internetu, ratifikace mezinárodních paktů o lidských právech aj. (Tvedad 2017: 21).

¹¹ Skupina založená manželkami, sestrami, matkami, dcerami kubánských politických vězňů, které pokojně protestují za jejich propuštění. Organizace nemá oficiální autorizaci od vlády, tudíž je na Kubě považována za ilegální (Human Rights Watch 2018).

¹² Nezávislá nezisková organizace založená 1987 skupinou bývalých politických vězňů a disidentů. Jejím cílem je podpora a obrana lidských práv na ostrově. Podobně jako Dámy v bílém postrádá oficiální autorizaci a je s ní nakládáno jako s ilegální (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018a).

¹³ Občanská iniciativa, jejímž cílem je dosáhnout přechodu k demokracii pomocí všelidového hlasování. Tímto krokem navazuje na projekt Varela, který založil otec Rosy Marii, Oswaldo Payá (viz podkapitola 2.3. *Historické budování vztahů mezi Kubou a Evropskou unií*).

Členové kubánské opozice se také osobně setkali s představiteli Evropského parlamentu, v jejichž přítomnosti PDCA znovu odmítli. Bojovníci za lidská práva Guillermo Fariñas a Alejandro González Raga zdůraznili, že lidská práva byla porušována i během dojednávání smlouvy a že EU by měla trvat na jejich dodržování za všech okolností. Vyjádřili lítost nad dojednáním PDCA „za zády“ kubánského lidu a nad tím, že neobsahuje žádné demokratické záruky. Dále navrhli, aby Evropský parlament zavázal kubánskou vládu k vytvoření plánu o pokroku v dodržování lidských práv (Tvedad 2017: 21). Dle Cuba decide však tkví zásadní problém v tom, že demokracie a respekt k lidským právům nefigurují jako základních cíle spolupráce a politického dialogu. Dokument je popisuje výhradně jako principy, na kterých dohoda leží (Cuba decide 2018).

3.3.2 Lidská práva v Dohodě o politickém dialogu a spolupráci

V Preambuli se obě strany zavazují k oddanosti všem zásadám a cílům zakotvených v Chartě OSN, potvrzují úctu k všeobecným lidským právům stanovených ve Všeobecné deklaraci lidských práv a dalších relevantních mezinárodních nástrojích a oddanost uznávaným zásadám demokracie, řádné správě věcí veřejných a právního státu, jakožto i mezinárodnímu právu. Kuba i Evropská unie se dále hlásí k respektování svrchovanosti, územní celistvosti, politické, hospodářské, sociální a kulturní nezávislosti Kubánské republiky a k mezinárodním závazkům v oblasti odzbrojování a nešíření zbraní hromadného ničení (Rada Evropské unie 2016: 6). To samé partneři stvrzují i v Obecných ustanoveních. Mimo to i jasně deklarují, že dodržování lidskoprávních a demokratických principů je základním kamenem dohody.

„Respektování demokratických zásad a jejich podpora, dodržování všech lidských práv a základních svobod, jak jsou stanoveny ve Všeobecné deklaraci lidských práv a v základních mezinárodních nástrojích pro lidská práva a v jejich opčních protokolech, jež se na strany vztahují, a dodržování právního státu tvoří základní prvek této dohody.“ (Rada Evropské unie 2016: 11).

Tato pasáž se však vyskytuje v sekci dotýkající se zásad dohody, nikoliv jejích cílů.

První kapitola (o politickém dialogu) se zabývá problémy jako odzbrojování, nešíření zbraní hromadného ničení, regulace a kontrola nezákonného obchodu se zbraněmi, porušování lidských práv, migrace a boj proti obchodování s lidmi, potírání obchodu s drogami, boj proti terorismu, udržitelný rozvoj a naplňování Agendy 2030, boj proti

xenofobii, rasismu a diskriminaci, jednostranná donucovací opatření¹⁴ (Tvedad 2017: 14–15). Jako cíl politického dialogu je uvedeno budování vzájemných vztahů a porozumění, vzájemná výměna názorů a informací o postojích v rámci mezinárodních fór, posílení OSN jakožto základního prvku mnohostranného světového systému, a strategického partnerství mezi EU a CELAC. Dialog se má uskutečňovat v pravidelných intervalech na úrovni vyšších úředníků a politiků na předem dohodnuté téma (Rada Evropské unie 2016: 13–14). Kapitola řeší také nastavení lidskoprávních dialogů.

„Strany se dohodly, že v rámci obecného politického dialogu naváží dialog o lidských právech s cílem posílit praktickou spolupráci mezi stranami na mnohostranné i dvoustranné úrovni. Pořad jednání pro každé zasedání v rámci dialogu bude předmětem dohody stran, bude odrážet jejich zájmy a bude se vyváženým způsobem týkat občanských a politických práv i hospodářských, sociálních a kulturních práv.“ (Rada Evropské unie 2016: 14)

Kromě toho, že kapitola nezmiňuje respekt k lidským právům jako základní cíl politického dialogu, tak se nezabývá ani otázkou neuskutečněné ratifikace a implementace dvou mezinárodních úmluv o lidských právech. Je zjevné, že lidská práva a demokracie jsou napříč dohodou pokládána spíše za principy, nežli za cíle úmluvy. Principy v sobě ovšem automaticky nezahrnují změnu. Naproti tomu cíle nemohou být dosaženy bez potřebné změny. Mohlo by tak dojít k mylnému závěru, že dodržování lidských práv a přechod k demokracii by se na Kubě dal docílit i bez změn politického a právního systému (Civil Rights Defenders 2016: 15). Tato skutečnost staví PDCA do ostrého kontrastu se Společným postojem z roku 1996, kdy jedním z cílů byla právě podpora tranzice k pluralitní demokracii a respektu k lidským právům a základním svobodám (The Council of the European Union 1996: 1).

¹⁴ „Donucovací opatření jednostranné povahy s extraterritoriálním účinkem, která jsou v rozporu s mezinárodním právem a všeobecně přijímanými pravidly mezinárodního obchodu, jimiž jsou obě strany dotčeny a jež jsou používána jako prostředek k vyvíjení politického a ekonomického tlaku proti státům a ovlivňují svrchovanost jiných států.“ (Rada Evropské unie 2016: 20) Toto opatření je jasně zaměřeno proti opatřením jakým byl např. *Aktu o svobodě a demokratické solidarity* neboli *Helms-Burton Akt* z roku 1996.

Druhá část (o spolupráci a dialogu o odvětvových politikách) je velmi obsáhlá, zahrnuje šest hlav. Obecným cílem je posílit vzájemné vztahy prostřednictvím poskytnutí zdrojů, mechanismů, nástrojů a postupů. Všechny aktivity opět podléhají mezinárodním závazkům a Agendě pro udržitelný rozvoj 2030 s přihlédnutím na různé úrovně rozvoje obou partnerů (Rada Evropské unie 2016: 26, 28). Za účelem naplnění cílů dohody, bude docházet k dialogu a výměně informací mezi oběma signatáři. EU poskytne Kubě technickou a finanční pomoc, podpoří kubánskou účast na programech regionální a tematické spolupráce EU jako přidruženého partnera v oblastech společného zájmu. Dojde-li k přírodním nebo jiným katastrofám, unijní humanitární pomoc bude poskytována na základě společně stanovených potřeb v souladu s humanitárními zásadami (Rada Evropské unie 2016: 30–31). V tomto úseku nalezneme i pasáž, kde obě strany uznávají přínosnou roli občanské společnosti v budoucím plnění cílů PDCA.

„Strany se dohodly, že spolupráci budou provádět v souladu s jejich postupy různí aktéři v rámci společnosti, včetně:

- a) kubánských vládních institucí či veřejných subjektů určených uvedenými institucemi;*
- b) místních orgánů na různých úrovních;*
- c) mezinárodních organizací a jejich agentur;*
- d) rozvojových agentur členských států Evropské unie, a*
- e) občanské společnosti, včetně vědeckých, technických, kulturních, uměleckých a sportovních sdružení a sdružení přátelství a solidarity, sociálních organizací, odborových svazů a družstev.“ (Rada Evropské unie 2016: 32)*

Jak evropské, tak kubánské občanské společnosti nicméně nebyl při projednávání dohody dán žádný formální prostor, i když o to různé instituce v mnoha případechjevily zájem. Např. švédská lidskoprávní organizace Civil Rights Defenders žádala o nahlédnutí do textu, který byl podepsán dohádovacím týmem v Havaně v březnu 2016. Evropská služba pro vnější činnost tento požadavek odmítla (Civil Rights Defenders 2016: 14). Rolí a zapojením kubánské občanské společnosti se budu zabývat v nadcházející podkapitole.

Mezi oblasti zájmu druhé kapitoly spadají také vnitřní okruhy jako demokracie, lidská práva.

„Spolupráce může zahrnovat mimo jiné činnosti, na nichž se strany společně dohodly a jejichž cílem je:

- a) respektovat a prosazovat Všeobecnou deklaraci lidských práv a podporovat a chránit občanská, politická, hospodářská, sociální a kulturní práva pro všechny;
- b) zabývat se lidskými právy globálně, spravedlivým a nestranným způsobem, přikládat jim stejnou váhu, klást na ně stejný důraz a uznávat skutečnost, že všechna lidská práva jsou univerzální, nedělitelná, vzájemně provázaná a na sobě závislá;
- c) účinně provádět mezinárodní nástroje pro lidská práva a opční protokoly, jež se na jednotlivé strany vztahují, jakož i doporučení vydaná orgány OSN pro lidská práva a přijatá stranami;
- d) začleňovat podporu a ochranu lidských práv do vnitřních politik a plánů rozvoje;
- e) zvyšovat povědomí o lidských právech, demokracii a míru a podporovat vzdělávání o těchto tématech;
- f) posilovat demokratické instituce a instituce související s lidskými právy, jakož i právní a institucionální rámce na podporu a ochranu lidských práv;
- g) vytvářet společné iniciativy v oblastech společného zájmu v rámci příslušných mnohostranných fór.“ (Rada Evropské unie 2016: 36)

V odstavci je již na začátku zmíněno, že spolupráce pouze „může“ zahrnovat výčet těchto aktivit a že se na nich strany měly „společně dohodnout“. Další komplikací je opatření, kdy by spolupráce měla doplňovat rozvojové strategie Kuby. „Spolupráce podporuje a doplňuje úsilí stran o provádění priorit stanovených jejich vlastními rozvojovými politikami a strategiemi.“ (Rada Evropské unie 2016: 28) Ty totiž rozhodně neobsahují nic o demokratizaci či podpoře lidských práv (Civil Rights Defenders 2016: 14).

Zásadním počinem je, že v této části se Kubánská republika svým podpisem přihlásila ke článkům znějícím:

„Demokracie je založena na svobodně vyjádřené vůli lidí určit si své vlastní politické, ekonomické, sociální a kulturní uspořádání a na jejich plné účasti ve všech aspektech života.“ (Rada Evropské unie 2016: 35)

„Ochrana a podpora lidských práv a základních svobod je primární odpovědností vlád ... uznávající svoji povinnost chránit všechna lidská práva a základní svobody bez ohledu na své politické, ekonomické a kulturní uspořádání.“ (Rada Evropské unie 2016: 35)

Další okruhy, kterým se dohoda věnuje, jsou správa věcí veřejných (respekt a podpora právního státu a demokratických institucí, modernizace veřejné správy), podpora spravedlnosti, bezpečnosti občanů a řešení problémů v oblasti migrace, ochrana osobních údajů, boj proti organizované trestné činnosti, boj proti korupci, občanská společnost, konzulární ochrana, sociální soudržnost (zmenšování chudoby a sociálních nerovností), sociální ochrana, sociální a ekonomický rozvoj (spolupráce v oblasti zemědělství, rozvoje venkova, turismu, technologií, vědy, výzkumu a inovací, energetiky, dopravy atd.), podpora vzdělávání (modernizace školství, především vysokého skrze výměnné programy), kooperace v oblastech zdravotnictví, kultury, ochrany spotřebitele, ochrany životního prostředí a změny klimatu, regionální spolupráce, podpora rovných příležitostí pro ženy a jejich ochrana proti všem formám násilí (Rada Evropské unie 2016: 37–75).

Poslední kapitola (o obchodu a obchodní spolupráci) pojednává o principech mezinárodního obchodu (odstraňování obchodních bariér, ekonomická diverzifikace, transparentnost, spolupráce v oblasti technických norem a standardů, cel, investic atd.). Záměrem je vytvořit více předvídatelné, stabilní a transparentní prostředí, zvýšit ekonomickou kapacitu, vznik pracovních míst, usnadnění obchodní a investiční výměny, přispět k udržitelnému rozvoji a diverzifikovat jak kubánskou ekonomiku, tak i obchodní výměnu v rámci regionu. Úmluva nezakládá zónu volného obchodu mezi stranami (Rada Evropské unie 2016: 76–91). Ač PDCA pravděpodobně nebude mít okamžitý a přímý vliv na obchodní a investiční vztahy mezi EU a Kubou z toho důvodu, že se nejedná o preferenční dohodu, může alespoň usnadnit obchodní výměnu pomocí odbourávání technických bariér a diverzifikace exportu. Stejně tak dialog a spolupráce může pomoci tvorbě investic (Tvedad 2017: 26).

Na závěr smlouva předznamenává vznik dvou orgánů, Smíšené rady a Smíšeného výboru. Smíšená rada, se skládá z ministerských zástupců každé strany. Schází se minimálně každý druhý rok a vždy jí střídavě předsedá Kuba, nebo EU. Její činnost spočívá ve sledování plnění cílů dohody a dohledu na provádění, posuzování důležitých otázek mezinárodního charakteru a těch, které vyvstanou v rámci dohody. Zároveň může předkládat doporučení k plnění smlouvy, dohodnou-li se tak obě strany. Smíšený výbor je pak nápomocen při výkonu povinností Smíšené rady a přímo odpovídá za provádění kontraktu. Skládá se ze zástupců z jednotlivých táborů na úrovni vyšších úředníků. V případech, kdy na něj pravomoc přeneše Smíšená rada, může i přijímat rozhodnutí. Může také zřizovat jemu podřízené podvýbory. Obvykle se schází jednou ročně, v Bruselu, či v Havaně, za účelem celkově zhodnotit dosavadní plnění smlouvy. Stejně jako Smíšené radě mu střídavě předsedá zástupce Unie, nebo zástupce Kubánské republiky (Rada Evropské unie 2016: 92–94).

PDCA neutváří žádný společný parlamentní orgán, ani neodkazuje na meziparlamentní dialog. Dohoda rovněž neobsahuje opatření, jež by podpořila participaci zástupců občanské společnosti na její implementaci. Strany jsou ovšem zavázány souznět s jejími cíli. Když jedna strana shledá, že druhá strana neplní své závazky, primárně by se vše mělo prošetřit ve Smíšené Radě, aby se ideálně našlo společné řešení. Jak již bylo zmíněno, zrušení celé PDCA je až posledním východiskem ve specifických případech. Za ty jsou považovány buď trvání na zániku smlouvy, nebo některé z jejích částí, či porušení základních prvků (respekt k demokratickým principům, lidským právům, základním svobodám a vládě práva spolu s porušením závazku k odzbrojení a neproliferaci zbraní hromadného ničení) (Tvedad 2017: 19).

3.4 Lidskoprávní dialog mezi Kubou a Evropskou unií

V návaznosti na PDCA byla ještě před jejím podpisem uzavřena dohoda o pravidelném lidsko-právním dialogu na vysoké úrovni. Ten byl zahájen Federicou Mogherini a kubánským ministrem zahraničí Brunem Rodríguezem Parrillou. Historicky první dialog se konal v červnu 2015 v Bruselu. Diskutovalo se o univerzálním pojetí lidských práv a jejich základních principech, dále o věcech, na kterých panuje společný zájem jako např. věci genderu, násilí na ženách, dětská práva, udržitelný rozvoj, zdraví, vzdělání, svoboda projevu, vláda práva atd. Dohodlo se, že dialogy budou probíhat jednou ročně. Schůzka

měla sloužit především k vzájemnému porozumění a prohloubení spolupráce (European External Action Service 2015).

Druhý dialog proběhl v červnu 2016, tentokrát v Havaně. Strany probíraly zejména právní a administrativní aspekty lidských práv včetně zapojení občanské společnosti a aktivistů na Kubě a možnost jejich svobodného začlenění do veřejného života. Dále se jednalo o genderové rovnosti, rasismu, xenofobii. Strany nevynechaly ani pojetí lidských práv v multilaterálním kontextu (Tvedad 2017: 11).

Předposlední dialog se udál v květnu roku 2017 v Bruselu. O lidských právech se hovořilo především s ohledem na nadcházející komunální (2017) a prezidentské (2018) volby. EU zdůraznila nutnost jejich průběhu dle mezinárodních volebních standardů, stejně jako nezbytnost zabezpečení svobodného přístupu k médiím a informacím, svobody projevu, svobody shromažďování a stranickou pluralitu. Zmíněna byla také ekonomická a sociální práva, sociální dialog, boj proti diskriminaci a inkluze znevýhodněných skupin obyvatel, ochrana práv migrantů, uprchlíků, právo na zdravotní péči, globální zdraví ad. Obě strany opětovně potvrdily jejich vůli pokračovat v dalším sblížení v rámci Dohody o politickém dialogu a spolupráci (European External Action Service 2017b). Vzhledem k průběhu voleb na Kubě, jež byly opět klasifikovány jako nesvobodné a nepluralitní, lze konstatovat, že se kubánský režim výzev EU pravděpodobně příliš nedržel. Kubánská strana proti podobné kritice používá protiargument nízké volební účasti u voleb do Evropského parlamentu, která je podle režimu způsobena krizí důvěry v buržoazní systém zastupitelské demokracie. Naproti tomu kubánská demokracie se údajně těší plné participaci občanů (Tvedad 2017: 12).

Zatím poslední lidskoprávní dialogy se odehrály na začátku ledna a v říjnu 2018. Lednová schůzka měla za cíl znovu utvrdit sílu vztahů mezi EU a Kubou poté, co v listopadu 2017 vstoupila v platnost PDCA. Vysoká unijní představitelka kritizovala postoj USA, kdy podle ní izolace Kuby není řešením. Kubánské představitele ujistila, že EU bude nadále pokračovat cestou spolupráce a dialogu. Spolu s kubánským ministrem zahraničí připravila půdu pro první zasedání Smíšené rady EU-Kuba (European External Action Service 2018a). Říjnovému setkání přecházel seminář občanské společnosti, první svého druhu, kde si představitelé kubánských a evropských neziskových organizací vyměňovali své pohledy na problematiku genderové rovnosti a LGBT komunity (European

External Action Service 2018c).

Během návštěvy Mogherini bylo zadrženo několika lidskoprávních aktivistů z řad Dam v bílém, Křesťansko-demokratické strany Kuby, Kulturní iniciativy pro participativní demokracii aj., a to kvůli protestům, kterými vyjadřovali nesouhlas s postojem Unie ke kubánskému režimu. Se zatčenými, ani s jejich mateřskými organizacemi se ovšem vysoká představitelka nesetkala (Radio Televisión Martí 2018).

Kubánská nezisková organizace Observatorio Cubano de Derechos Humanos skládající se převážně z bývalých politických vězňů upozorňuje, že lidskoprávní dialog nepřispěl k žádnému konkrétnímu zlepšení stavu lidských práv na ostrově. Vysoká představitelka dle organizace ani neosvětlila, co od dialogu očekává, pouze se nechala slyšet, že dialog je založen na vzájemném respektu mezi oběma účastníky. Pro Evropskou unii jsou nejzásadnějším bodem lidská práva, ale pro jejich zlepšení kubánská vláda ze své pozice ještě nic nevykonala i přesto, že EU financuje stále více projektů a stává se čím dál relevantnějším investorem a socioekonomickým partnerem ostrova. *„Zdá se, že EU se institucionálně přizpůsobuje Kubě a ne naopak. ... To je důkazem toho, že Mogherini je buď nekompetentní úřednicí, nebo chová politické sympatie ke kubánské diktatuře.“* (Salvia 2018)

Co se týče nejnovějšího vývoje vzájemných vztahů, Kuba a EU v květnu 2018 absolvovaly první Smíšenou radu, na níž se prodiskutovala implementace PDCA. Mimo to se také soustředily na pět nových dialogů v oblastech zahrnujících udržitelný rozvoj, zabránění šíření zbraní hromadného ničení, kontrolu konvenčních zbraní, lidská práva a vypořádání se s jednostrannými donucovacími opatřeními. Zřetel byl kladen zejména na obchod, investice a spolupráci v oblastech jako je energetika a zemědělství. Během jednání byla podepsána dohoda o obnovitelných zdrojích. Jedná se o projekt za 18 milionů eur, jenž má pomoci Kubě do roku 2030 získávat $\frac{3}{4}$ její energie z obnovitelných zdrojů. Je to současně první finanční dohoda mezi EU jako celkem a kubánskou vládou (European Council a Council of the European Union 2018). Další plány se týkají např. financování programu potravinové bezpečnosti (19,7 milionů eur). Schůzka se lehce dotkla i zahraničně-politického rozměru. Konkrétně vztahů EU-CELAC a současné krize ve Venezuele. Kuba doufá v to, že v Unii najde spojence proti USA a EU zase věří, že Kuba jí pomůže obnovit dialog mezi opozicí a vládou ve Venezuele (euractiv.com 2018).

4 Politická a občanská práva na Kubě

Následující kapitola sleduje vývoj dvou základních občansko-politických práv, a sice práva na svobodu přesvědčení a projevu a práva na pokojné shromažďování a sdružování. Tato část operuje i s právem na informace, svobodou tisku a médií, bez nichž by svoboda přesvědčení nemohla být úplná. Vývoj zmíněných práv a svobod budu zkoumat od roku 2014 až po současnost (březen 2019), tedy po dobu zahájení vyjednávání o Dohodě o politickém dialogu a spolupráci, přes její přijetí, postupnou aplikaci až po referendum o nové kubánské Ústavě (24. 2. 2019). Dodržování těchto konkrétních práv patří mezi základní kámen všech demokratických režimů. Jsou obsažena nejen ve Všeobecné deklaraci lidských práv OSN, ale i v dalších světových lidskoprávních úmluvách. Politolog Roberta A. Dahla je vnímá jako jedny z atributů rozvinuté moderní demokracie.

1. Svobodou projevu

„Občané mají právo se vyjadřovat, aniž by jim hrozilo nebezpečí tvrdých trestů, k široce definovaným politickým záležitostem, včetně kritiky státních činitelů, způsobu vládnutí, společenského zřízení, společensko-ekonomického řádu a převládající ideologie.“ (Dahl 2001: 81)

2. Alternativními zdroji informací

„Občané mají právo vyhledávat alternativní a nezávislé zdroje informací, získávat informace od ostatních občanů, od odborníků, z novin, časopisů, knih, elektronických médií apod. Navíc je zapotřebí, aby tyto alternativní zdroje informací skutečně existovaly a aby nebyly pod kontrolou vlády či jakékoli jediné politické skupiny pokoušející se ovlivňovat politické názory a postoje veřejnosti. Všechny tyto alternativní zdroje informací musejí být účinně chráněny zákonem.“ (Dahl 2001: 81)

3. Svobodou shromažďování a sdružování

„V zájmu dosahování svých rozmanitých práv, včetně těch, jež jsou nezbytná pro efektivní fungování demokratických politických institucí, mají občané právo vytvářet relativně nezávislá sdružení nebo organizace, včetně nezávislých politických stran a zájmových skupin.“ (Dahl 2001: 82)

Rozhodla jsem se zabývat právě těmito politicko-občanskými právy, neboť kubánský režim je dlouhodobě kritizován za jejich porušování. Socio-ekonomická práva mohou být v řadě nedemokratických států světa zajištěna, ale autoritářský stát se od demokratického vždy liší v přístupu k občansko-politickým právům. Proto má-li Kuba někdy dosáhnout demokratické tranzice, je nezbytné, aby (mimo jiné) započala se zlepšováním stavu svobody projevu a přesvědčení a práva na shromažďování a sdružování.

4.1 Právo na svobodu přesvědčení a projevu a právo na pokojné shromažďování a sdružování z hlediska Všeobecná deklarace lidských práv a Ústavy Kubánské republiky

Jak bylo uvedeno v předchozích podkapitolách, lidskoprávní klauzule, která podmiňuje celou Dohodu o spolupráci a politickém dialogu, se řídí výčtem lidských práv relevantních mezinárodních dokumentů, jež uznávají obě strany. V tomto případě to znamená Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN (viz podkapitola 3.1. *Evropská unie a lidská práva*). Svoboda přesvědčení a projevu a svoboda shromažďování a sdružování jsou formulovány v Článku 19 a Článku 20 Všeobecné deklarace následovně:

Článek 19: „*Každý má právo na svobodu přesvědčení a projevu; toto právo nepřipouští, aby někdo trpěl újmu pro své přesvědčení, a zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmikoliv prostředky a bez ohledu na hranice.*“ (United Nations 2015: 40)

Článek 20: „*Každému je zaručena svoboda pokojného shromažďování a sdružování. Nikdo nesmí být nucen, aby byl členem nějakého sdružení.*“ (United Nations 2015: 42)

Pokud jde o Ústavu Kubánské republiky, ta prošla od jejího původního znění z roku 1976 několika úpravami. V minulém roce (2018) se Kubánci po 42 letech dočkali návrhu zcela nové Ústavy. Tu si poté odhlasovali v únoru 2019 v referendu, na jehož základě vstoupila v dubnu 2019 v platnost. Aktuální verze zavádí mnoho změn. Např. výkon prezidentské funkce je omezen na dvě pětiletá období s věkovým limitem 60 let (při prvním zvolení), rovněž zavádí institut premiéra. Ten vystřídá prezidenta v čele nejvyššího výkonného orgánu, Státní rady (ct24.ceskatelevite.cz 2018).

Na poli ekonomiky má nynější znění modernizovat kubánský sociálně ekonomický model, aniž by se opustila doktrína socialismu. V praxi to vypadá tak, že se sice povoluje soukromé vlastnictví, podnikání a volný trh, ale veškerá ekonomika nadále zůstává regulována státem. I přesto, že „*budování komunismu*“ jako hlavní cíl režimu v novém znění chybí, dominantní role komunistické strany jako jediné vůdčí síly státu a společnosti zůstala zachována. Dalšími novinkami je zákaz diskriminace na základě pohlaví, etnického původu či fyzického postižení a redefinice manželství, nově jako svazku dvou jedinců (nikoliv pouze muže a ženy), což můžeme považovat za předstupeň budoucího uzákonění sňatků stejného pohlaví (ct24.ceskatelevite.cz 2018).

Dle Evropského parlamentu a kubánské občanské společnosti však během procesu tvorby Konstituce chyběla celonárodní konzultace s jinými než vládě podřízenými aktéry (European Parliament 2018). Referendum, které novou Ústavu potvrdilo, je rovněž mezinárodně zpochybňováno z důvodu potlačování tábora odmítajícího nový dokument. Např. aktivistka Ariadna López Roque, jež na protest nesouhlasu s chystanou změnou demonstrativně spálila výtisk nové Ústavy, byla zatčena a uvězněna (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018b). Velkému počtu představitelů občanské společnosti nebylo umožněno hlasovat, některé jedince dokonce arbitrážně zadrželi. Lidé byli nuceni vyjádřit svůj názor užitím obyčejné tužky, namísto propisky, pravděpodobně aby volební lístky mohly být snadněji přepsány. Podmínky ve volebních místnostech zároveň neumožňovaly provést volbu zcela tajně (Observatorio Cubano de Derechos Humanos 2019: 8). Celé referendum tudíž nebylo ani tak všelidovou vůlí, jako spíše rozhodnutím implementovaným shora (Marín 2018).

Ve Všeobecné deklaraci lidských práv je svoboda projevu a přesvědčení spojena i s právem na informace. „*Zahrnuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice.*“ (United Nations 2015: 40) S tím vším úzce souvisí i svoboda tisku a svoboda médií, neboť bez nich by svoboda přesvědčení prakticky nemohla existovat. Z práva vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace, plyne povinnost veřejné moci tuto aktivitu neomezovat¹⁵ (Bartoň 2010: 79).

¹⁵ Za určitých podmínek musí veřejná moc informace zároveň poskytovat, přičemž fyzické a právnické osoby mají subjektivní právo informace vyžadovat a obdržet (Bartoň 2010: 80).

Právo na svobodu osobního přesvědčení a projevu se ve staré verzi Ústavy vyskytuje v Článku 53 Kapitoly VII. Přiznává občanům svobodu slova a tisku pouze pod podmínkou, že naplňují cíle socialistické společnosti. Také explicitně zmiňuje, že tisk, rádio, televize, kino a jiná masová média jsou majetkem výhradně státu a společnosti, neboť mají sloužit pracujícímu lidu a zájmům společnosti, tudíž se za žádných okolností nemohou stát majetkem soukromým (Constitución de la República de Cuba 1976, pozměněna 2002: 11). V novém základním dokumentu nalezneme svobodu projevu a přesvědčení v Hlavě V, Kapitole II, Článku 54.

„Stát uznává, respektuje a garantuje osobám svobodu myšlení, svědomí a projevu. Námitky svědomí nemohou být uplatněny za účelem vyhýbání se dodržování právních předpisů, bránit v jejich dodržování, nebo ve výkonu práv.“ (Constitución de la República de Cuba 2019: 5).

Formulace druhé části tohoto Článku je značně problematická a snadno zneužitelná k perzekucím za odlišný názor.

Jak původní, tak nová předloha neuznávají právo na svobodné šíření informací. Obě deklarují, že žádná média nemohou být objektem soukromého vlastnictví. Dle staré verze musí být veškerá média pod kontrolou státu, jelikož mají sloužit dělnickému lidu a zájmům společnosti (Constitución de la República de Cuba 1976, pozměněna 2002: 11, Článek 53). Nová Ústava zdůrazňuje, že veškeré principy všech prostředků sociální komunikace určuje stát.

„Lidem je přiznána svoboda tisku. Toto právo je uplatňováno v souladu se zákonem a s cíli společnosti. Základní prostředky sociální komunikace, v jakémkoli jejím projevu, jsou socialistickým vlastnictvím celého lidu, politických a společenských organizací a mas; a nemohou být objektem jiného typu vlastnictví. Stát stanovuje principy organizace a fungování všech prostředků sociální komunikace.“ (Constitución de la República de Cuba 2019: 5, Článek 55)

Již na základě textu Ústavy lze konstatovat, že svoboda médií a tedy svobodný přístup a šíření informací na Kubě nemůže z podstaty věci existovat do té doby, než Základní zákon explicitně zaručí svobodu projevu slovem, písmem, tiskem, obrazem nebo jiným způsobem, spolu se všem dostupným svobodným vyhledáváním, přijímáním a rozšiřováním informací.

Výklad práva na pokojné shromažďování a sdružování se značně liší v Ústavě platné v době sjednávání a schválení PDCA, a v její nejnovější verzi z roku 2019.

„Práva shromažďovat se, demonstrovat a sdružovat se jsou vykonávána pracovníky, jak manuálními, tak intelektuálními, rolníky, ženami a dalšími sektory pracujících, kteří disponují potřebnými schopnostmi (prostředky) k jejich výkonu. Sociální a masové organizace mají všechno potřebné vybavení k rozvíjení těchto činností. Jejich členové disponují plnou svobodou projevu a názoru založených na neomezeném právu iniciovat a kritizovat.“ (Constitución de la República de Cuba 1976, pozměněna 2002: 11, Článek 54)

„Práva na shromáždění, protest a sdružování, se zákonnými a mírumilovnými záměry, jsou státem uznávána za předpokladu, že jsou vykonávána s respektem k veřejnému pořádku a k dodržování ustanovení vyžadovaných zákonem.“ (Constitución de la República de Cuba 2019: 5, Článek 56)

Je zřejmé, že původně patřila svoboda shromažďování a sdružování pouze exkluzivní skupině obyvatel (pracující, rolníci, dělníci – vrstvy obyvatel upřednostňované v socialistických režimech) a nedisponovala ji veškerá populace ostrova bez rozdílu. Ani v tomto případě tedy nemůžeme hovořit o právu na shromažďování a sdružování jak jej chápe Všeobecná deklarace lidských práv. Většího zvýhodnění se, alespoň podle Článku 56, dočkali lidé, kteří participovali v masových organizacích zřízených státem. *„Plná svoboda projevu“* a *„neomezené právo kritizovat“* však na Kubě neplatilo ani pro ty, kteří úzce kolaborovali s režimem.

Nová verze Ústavy už je vůči těmto právům inkluzivnější, nejmenuje žádné konkrétní skupiny obyvatel, leč podmiňuje konání demonstrací, shromažďování a sdružování do organizací *„dodržováním veřejného pořádku“*. Další podkapitola se bude zabývat tím, jak je se zkoumanými právy a svobodami nakládáno v každodenní kubánské realitě.

4.2 Dodržování politických a občanských práv na Kubě dle lidskoprávních organizací a Evropského parlamentu

Jelikož kubánská vláda dlouhodobě odmítá zveřejnit statistiky týkající se situace lidských práv na ostrově, publikované dokumenty často čelí podezření z falzifikace a přístup

místních obyvatel k internetu či jiný kontakt s okolním světem je značně omezen, jsou jedním ze zdrojů o stavu lidských práv a svobod reporty lidskoprávních organizací a svědectví disidentů.

Ke zhodnocení pokroku dosaženého v prosazování svobody projevu a přesvědčení a svobody shromažďování a sdružování je čerpáno především ze zpráv neziskových organizací, které mají jak světový (Human Rights Watch, Freedom House Index, Reporters without borders, Bertelsmann Transformation Index), tak lokální záběr (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional, Observatorio Nacional Cubano). Podkapitola se bude zabývat i hodnocením evropských neziskových organizací jako Člověk v tísni (Česká republika), Civil Rights Defenders (Švédsko) či rezolucemi Evropského parlamentu.

4.2.1 Svoboda slova a přesvědčení

Svoboda projevu je důležitým atributem demokracie, neboť garantuje autonomii jedince, jeho seberealizaci, prohlubuje vědomosti a zajišťuje participaci na vládě všem členům společnosti, což vede k budování otevřené společnosti (Bartoň 2010: 11–12). Dle slov Evropského parlamentu:

„Svoboda projevu online a offline je klíčovým prvkem každé demokratické společnosti, neboť stimuluje kulturu plurality, která občanskou společnost a občany zmocňuje k tomu, aby svou vládu a subjekty s rozhodovacími pravomocemi hnaly k odpovědnosti, a podporuje dodržování zásad právního státu. ... Omezování svobody projevu online nebo offline, jako je odstraňování online obsahu, se smí dít pouze za výjimečných okolností, předepsaných právem a musí být odůvodněno snahou o dosažení legitimního cíle.“ (European Parliament 2017b)

Na Kubě ale svoboda projevu zůstává stále značně omezená, přestože díky administrativě Raúla Castra došlo k jistému uvolnění veřejné debaty a obyvatelé mají mnohem větší možnost vyjadřovat se v rámci univerzitních konferencí, workshopů nebo křesťanských časopisů (Espacio Laical, Palabra Nueva, které dovolují i řadu nenáboženských komentářů) (Bertelsmann Transformation Index 2018: 10). Veškerá média jsou i nadále kontrolována a vlastněna státem, tudíž se nedá mluvit o svobodně tisku či právu šířit informace v pravém slova smyslu.

Dle neziskové organizace kontrolující světovou svobodu tisku, Reportérů bez hranic, se na Kubě rok po roku odehrává jedno z největších porušování svobody médií v Latinské Americe. Smrt Fidela Castra v roce 2016 na tom údajně nic nezměnila. Cenzura za jeho vlády sice byla o mnoho tvrdší a např. v roce 2007 patřil počet vězněných novinářů na Kubě (25) k druhému nejvyššímu počtu na světě, ale za více než 10 let se Kuba daleko neposunula. Dle Světového indexu svobody tisku se v roce 2018 umístila na 172. místě ze 180 hodnocených států. O jeden stupeň si tak polepšila oproti roku 2017 (173. místo ze 180) a o další stupně si pohoršila v porovnání s rokem 2016 (171. místo ze 180) a 2015 (169. místo ze 180)¹⁶, (Reporters without borders 2018, 2017, 2016b, 2015), což ji kontinuálně přisuzuje jednu z nejhorších úrovní svobody tisku na světě.

V posledních letech se díky přístupu k internetu, byť velmi limitovanému, otevřelo nové okno pro kritiky režimu. Blogeri a nezávislí žurnalisté začali podávat svědectví o každodenním životě na ostrově, čímž se jim podařilo strhnout na sebe celosvětovou pozornost. Jednou z nejznámějších kubánských blogerek je Yoani Sánchez. Za svou činnost obdržela řadu prestižních cen za přínos v boji o lidská práva. Vláda se snaží proti blogerům a novinářům zasahovat, především pokud dotyční přispívají do mezinárodních fór, reportují lidskoprávním organizacím nebo se snaží svolat protest. Nezávislí novináři jsou také často obětmi krátkodobých detencí, čelí šikaně a konfiskaci novinářského materiálu ze strany státu. I když vláda „nevhodný obsah“ zneprístupňuje a skrývá, např. slova jako „*demokracie*“ nebo „*lidská práva*“ jsou blokována, stále dochází k jeho šíření. Děje se tak prostřednictvím e-mailů, USB zařízení, hard disků, které unikají státní kontrole, či mobilních aplikací umožňujících získat virtuální privátní síť a prohlížet si blokovaný obsah anonymně (Bertelsmann Transformation Index 2016: 8; Freedom House Index 2018c).

¹⁶ Metodologie Světového indexu svobody tisku spočívá v kombinaci kvalitativní analýzy (dotazník podávaný žurnalistům, právníkům a sociologům v jednotlivých zemích) kombinované s kvantitativními daty mapujícími akty násilí vůči novinářům. Kritéria zohledňovaná v dotazníku jsou mediální pluralita, nezávislost médií, mediální prostředí, autocenzura, legislativní rámec, transparentnost, kvalita infrastruktury pro vytváření zpráv a informací (Reporters without borders 2016a).

Situace na Kubě ohledně svobodného šíření a přístupu k informacím jasně porušuje Článek 19 Všeobecné deklarace lidských práv OSN, jelikož svoboda projevu a přesvědčení by měla zahrnovat i „*právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoli prostředky a bez ohledu na hranice*“. (United Nations 2015: 40)

Internet dává šanci nové generaci Kubánců dostat se do kontaktu se světem mimo politickou kontrolu. Kuba má však i nadále jedno z nejhorších internetových pokrytí na světě, což je další věc ztěžující obyvatelům ostrova přístup k informacím. Připojení je navíc velmi drahé a limitované. Cena za hodinu užívání internetu se pohybuje kolem 1,5 dolaru a více. Stejná částka Kubáncům vydrží na měsíc cestování autobusem do práce a zpátky. Vzhledem k ceně proto dává většina přednost komunikaci s blízkými v zahraničí před hledáním zahraničních zpráv. I z toho důvodu zůstává hlavním zdrojem informací na Kubě televize a rádio podléhající vládní kontrole nebo oficiální deníky komunistické strany, Granma a Joventud Rebelde (Člověk v tísni 2017).

Za dobu vlády administrativy nového prezidenta Miguela Díaze Canela (v úřadu od dubna 2018) byla svoboda projevu, konkrétně svoboda uměleckého projevu, ještě více ohraničena. V roce 2018 vstoupilo v platnost nařízení, tzv. Dekret 349, dle něhož nemohou umělci veřejně či soukromě „poskytovat služby“ pokud k tomu nemají souhlas ministra kultury. V opačném případě budou sankcionováni (pokutou, zabavením materiálu, zrušením událostí či odebráním licence). To se dotýká jak nezávislých umělců, tak i galérií, knižních nakladatelství a hudebních studií. Opatření má předcházet tvorbě, jež podkopává fungování socialistické společnosti. Hlava III, Článek 32 kubánské Ústavy přitom deklaruje, že:

„Svoboda umělecké tvorby je podporována ve všech jejích formách vyjádření vyhovujících humanistickým principům, o které se opírá politická kultura státu a hodnoty socialistické společnosti.“ (Constitución de la República de Cuba 2019: 4)

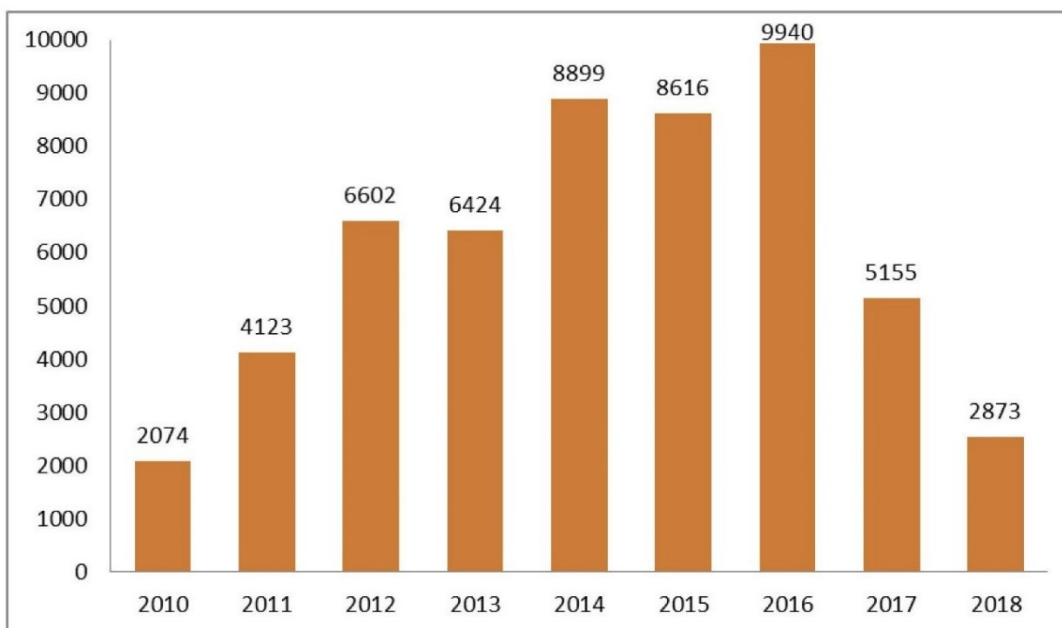
Když se někteří umělci snažili proti tomuto nařízení protestovat zorganizováním koncertu, policie je zadržela a zbila (Human Rights Watch 2019). Pozornost zaslouží také fakt, že jedním z recipientů evropské finanční pomoci (50 milionů euro přislíbených kubánské vládě v lednu 2018 bez jakéhokoliv důkazu o zlepšení situace lidských práv na

ostrově) byl také bývalý ministr Kultury Abel Prieto Jiménez, který tento kontroverzní zákon zavedl (Salvia 2018).

Podle zpráv Human Rights Watch z let 2015–2019 mapujících situaci mezi lety 2014–2018, pokračuje kubánská vláda v utlačování veškeré opozice a kritiků režimu, ať už se jedná o disent, obránce lidských práv či nezávislé novináře. Využívá k tomu taktiky jako výhrůžky dotyčné osobě, jejím rodinným příslušníkům, věznění (běžné jsou izolované cely, zákaz návštěv, odmítnutí lékařské pomoci), omezení či zbavení možnosti cestování, zabavení majetku, veřejné očeřování apod. Režim se však neštítí ani agresivnějších metod jako je bití či dokonce mučení (Human Rights Watch 2015, 2016, 2017, 2018, 2019). Děje se tak navzdory tomu, že Kuba ratifikovala v roce 1995 Úmluvu OSN proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání. V národní legislativě ovšem pořád chybí klasifikace mučení jako trestného činu. Stejně tak je na Kubě stále ještě možné vykonávat trest smrti (Civil Rights Defenders 2016: 20).

V několika posledních letech se hojně praktikují krátkodobá zadržení trvající často pouze pár hodin či dnů. Ta mají za účel zastrašit a odradit potencionální kritiky, aktivisty, opozici a kohokoliv jiného projevujícího názor lišící se od oficiálního státního diskurzu. Podle studie neziskové organizace Člověk v tísni mají tato arbitrážní zadržení velmi závažný psychologický efekt. Neporušují pouze lidská práva, ale způsobují zároveň poškození morální integrity, úzkost, deprese, mentální útlum jedince atd. (Člověk v tísni 2019). Dle Kubánské komise pro lidská práva a národní smíření počet politicky motivovaných detencí mezi lety 2014–2016 významně stoupl (viz Graf I). Největšího vrcholu dosáhly zásahy v roce 2016, kdy narostl měsíční průměr až na rekordních 827 zadržení měsíčně (nejvyšší průměr od roku 2010). Celkově v tomto roce (2016) došlo k zatčení až 9940 osob (viz Tabulka I). Následující léta (2017 a 2018) měl trend sestupnou tendenci (viz Graf I). Pořád se ale jedná o daleko vyšší číslo než např. v letech 2010 a 2011. Souhrnný počet Kubánců zadržených nebo obžalovaných z politických důvodů činil v letech 2010–2011 6 197 osob, kdežto nyní mezi lety 2017–2018 dosáhl až k 8 028 osobám (viz Tabulka I). Těmito činy Kuba hrubě porušuje Článek 19 Všeobecné deklarace lidských práv OSN, který jasně zmiňuje, že nikdo nesmí trpět újmu pro své přesvědčení (United Nations 2015: 40).

Graf I: Tendence politicky motivovaných detencí mezi lety 2010–2019

Zdroj: Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2019: 2

Tabulka I: Zdokumentované případy osob dočasně zadržovaných nebo obžalovaných z politických důvodů od ledna 2010 do března 2019

MĚSÍC	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
LEDEN	117	268	631	364	1052	178	1414	478	330	144
ÚNOR	235	390	604	504	1051	492	1141	482	347	310
BŘEZEN	83	264	1158	354	813	610	1416	432	319	185
DUBEN	162	244	402	366	905	338	1380	475	330	
KVĚTEN	120	349	423	375	1120	641	724	373	128	
ČERVEN	104	212	427	180	963	563	498	380	122	
ČERVENEC	125	251	406	233	652	674	845	575	229	
SRPEN	184	243	521	547	632	768	517	511	219	
ZÁŘÍ	90	563	533	708	411	882	570	253	224	
ŘÍJEN	310	286	520	909	413	1093	620	578	202	
LISTOPAD	244	257	410	761	398	1447	359	302	247	
PROSINEC	300	796	567	1123	439	930	458	316	176	
ROK CELKEM	2074	4123	6602	6424	8899	8616	9940	5155	2873	
MĚSÍČNÍ PRŮMĚR	172	343	550	536	741	718	827	430	240	

Zdroj: Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2019: 1

Co se týče politických souvislostí, v dubnu 2014 byla zahájena jednání mezi Kubou a EU s cílem uzavřít společnou Dohodu o politickém dialogu a spolupráci. Jak ale z daných údajů vyplývá, kubánská nomenklatura k tomu nezavdala prakticky žádný důvod, jelikož počet detencí se od roku 2010 každý další rok konstantně navyšoval. Dle statistik byl zaznamenán největší nárůst politických represí v období během ledna až dubna 2016. Každý měsíc bylo průměrně zatčeno z politických důvodů přes 1000 lidí (viz Tabulka I).

Je velmi pravděpodobné, že vlna detencí souvisela s událostmi března 2016, kdy EU úspěšně ukončila jednání s Kubou, uzavřela PDCA a ostrov navštívil Barack Obama jako první prezident Spojených států amerických od dob Kubánské revoluce. Tyto skutečnosti poukazují na snahu režimu umlčet politicky nepohodlné jedince před návštěvnou amerického prezidenta a také na sebevědomí vlády, která úspěšně navázala vztahy s mezinárodním společenstvím bez toho, aniž by musela měnit svůj politický systém (Civil rights defenders 2016: 1).

Samotná PDCA pak byla podepsána o pár měsíců později dne 12. prosince 2016 a následně předložena ke schválení Evropskému parlamentu. V tomto období (listopad až prosinec 2016) naopak pozorujeme nejnižší počet detencí za zmíněný rok. Je ale otázkou, zdali právě podpis dohody mezi Kubou a EU představoval onu příčinu utlumení zásahů. Velmi významným zvratem pro vládnoucí garnituru i běžné obyvatele byly spíše americké prezidentské volby listopadu 2016, které vyhrál Donald Trump, velký kritik Obamovy vstřícné zahraniční politiky vůči Kubě. Od roku 2017 počet zásahů konstantně klesá. I v celkovém měřítku se však jedná o velmi vysoká čísla, neboť hovoříme o stovkách zatčených osob každý měsíc.

Kubánská vláda tvrdí, že na Kubě není nikdo vězněn z politických důvodů či kvůli svému přesvědčení. Navzdory svému tvrzení ale zakazuje návštěvy veškerých nápravných zařízení lidskoprávním organizacím (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2018; Human Rights Watch 2019, 2018, 2017). Za účelem udržení nízkých čísel arbitrážních politických detencí, policie pravidelně praktikuje akty obtěžování, zastrasování a fyzické agrese. Za měsíc březen 2019 např. bylo zaznamenáno 37 případů obtěžování a nejméně 1 fyzické agrese proti jedincům vykonávajícím jejich přirozená lidská práva (Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional 2019: 1).

Evropský parlament se během posledních let hojně vyjadřoval ke stavu lidských práv na Kubě skrze četná usnesení, interpelace, návštěvy na ostrově či navazování a udržování kontaktu s představiteli občanské společnosti. Naposledy na podzim roku 2018 vydal závěrečné usnesení ohledně lidskoprávní situace na Kubě (2018/2926(RSP)), kde silně odsuzuje přijetí Dekretu 349, jenž podle něj podkopává svobodu uměleckého projevu, a apeluje na jeho zrušení. Také vyzívá kubánskou vládu, aby zastavila online cenzuru a blokování internetových stránek za účelem potírání kritiky a umožnila tak přístup k informacím (European Parliament 2018). To samé Evropský parlament zmiňoval už v roce 2017 v rezoluci o uzavření Dohody o politickém dialogu a spolupráci mezi EU a Kubou. Tento přímo volený orgán požaduje, aby byli propuštěni všichni zadrženi, kteří jsou vězněni na základě odlišného přesvědčení a projevu nesouhlasu. Dokládá i konkrétní případy některých dle mezinárodně platných standardů neprávem odsouzených (European Parliament 2017a). Jmenováni jsou Ariel Ruiz Urquiola, vědec a profesor na Havanské univerzitě držící protestní hladovkou za nedostatek léků, Eduardo Cardet, národní koordinátor Křesťanského osvobozenického hnutí, v němž působil i Oswaldo Payá, či Tomás Núñez Magdariaga člen Patriotické unie Kuby (dále UNPACU, Unión Patriótica de Cuba), jenž byl odsouzen za údajné ohrožení bezpečnosti státu. Úředník, který proti němu žalobu vznesl, se posléze doznal, že si obvinění vymyslel (European Parliament 2018).

4.2.2 Právo na pokojné shromažďování a sdružování

Svoboda shromažďování a sdružování úzce souvisí i se svobodou projevu, neboť první ze zmíněných garantuje svobodu vyjádření názoru a postojů právě skrze shromáždění, manifestace, či demonstrace. Sdružovací právo pak umožňuje vznik nových subjektů, které taktéž demonstrují určitá přesvědčení, ať už se jedná o politické strany, církve, náboženské a společenské skupiny nebo odbory. Cílem shromažďování a sdružování je přispět do veřejné debaty, účastnit se veřejného života, potažmo přímo usilovat o správu věcí veřejných. Pokud dojde k regulaci nebo k restrikci shromažďování a sdružování, mělo by to být pouze z důvodu sporných výroků či výběru místa (Bartoň 2010: 74–75). Evropský parlament zdůrazňuje esenciální roli nezávislé občanské společnosti, jež vniká právě díky svobodnému shromažďování a sdružování jedinců, v ochraně a prosazování lidských práv a ve fungování demokratických společností. Dále vyjadřuje znepokojení nad celosvětovým trendem vzrůstajících útoků na občanskou společnost, včetně organizací založených na náboženském vyznání (European Parliament 2017b).

Na Kubě je svoboda shromažďování pod silnou politickou kontrolou. Ústava ji dříve limitovala na činnost v souladu s cíli socialistického státu, jež mohla být vykonávána pouze specifickou skupinou obyvatel. Nová Ústava z roku 2019 přiznává právo shromažďovat se, protestovat a sdružovat se pod podmínkou mírumilovných záměrů a respektu k zákonu, stejně jako k veřejnému pořádku (viz podkapitola 4.1. *Právo na svobodu přesvědčení a projevu a právo na pokojné shromažďování a sdružování z hlediska Všeobecná deklarace lidských práv a Ústavy Kubánské republiky*).

Pokojná setkání byla v minulosti vždy rozehnána policejními či armádními složkami a protestující vzati do vazby. Situace se od doby dojednání a podpisu PDCA nijak nezměnila. S demonstrujícími aktivisty je zacházeno obdobně, pouze se změnil způsob a lhůta trestu. Většina zadržení má preventivní a krátkodobý charakter, aby psychologicky odradila další potencionální kritiky (viz podkapitola 4.2.1. *Svoboda slova a přesvědčení*). Důvody k zatčení se většinou ani neuvádějí, případně je údajným důvodem „výtržnické“ chování. Vláda také Dekretem 217 z roku 1997 limitovala hromadnou migraci do Havany, aby zamezila lidem z různých koutů Kuby účastnit se shromáždění (Freedom House Index 2018a, 2018b, 2018c, 2018d; Human Rights Watch 2019).

Svoboda sdružování mimo státem zřizované či kontrolované organizace je rovněž výrazně omezena. PCC sponzoruje a dohlíží na chod profesních, zájmových, občanských, volnočasových organizací či odborů, které se musí řídit pravidly státních agentur. Kontroluje tak nejrůznější segmenty společnosti. Vláda odmítá registrovat jakoukoliv novou nezávislou organizaci na základě Zákona o spolcích z roku 1985. Ten poskytuje detailní seznam zákonem povolených forem sdružování, jako jsou vědecké, technické, kulturní, umělecké, sportovní a rodinné spolky, jejichž činnost je v souladu s Ústavou a veřejným zájmem (Civil Rights Defenders 2016: 24; Freedom House Index 2018d).

Členové nezávislých občanských skupin jsou systematicky pronásledováni, napadáni (ať už fyzicky či psychicky) a zavírání příslušníky Výboru na obranu revoluce (tzv. sousedská hlídka), kvazi-vládní organizace, která původně fungovala jako složka Ministerstva vnitra. Jeho hlavním cílem je udržovat veřejný pořádek a detekovat „nespolečenské chování“. Příslušníci výboru slouží jako oči a uši režimu. Disponují i ozbrojenými jednotkami – brigádami rychlé akce, které v případě nutnosti zasahují proti opozičním aktivitám (Blake 2005: 265).

Většina politicky motivovaných krátkodobých detencí byla namířená vůči think tankům, lidskoprávním skupinám, politickým stranám nebo nezávislým odborům. Od roku 2017, poté, co byla dohoda dávno podepsána, schválena Evropským parlamentem a již dva roky probíhaly pravidelné lidskoprávní dialogy, byla zatčena řada členů nezávislých lidskoprávních organizací, jejich majetek zabaven a někteří z nich byli donuceni odejít do exilu (Freedom House Index 2018d).

Monitorování lidských práv je na ostrově považováno za nelegitimní činnost. Lokálním sdružením, které tak činí je odebrán právní status (Freedom House Index 2018d). Aktivity mezinárodních lidskoprávních organizací jsou taktéž omezovány. Např. Kuba je jedinou zemí v rámci amerického kontinentu, která zakázala přístup organizaci Amnesty International (Amnesty International 2019).

Největšímu tlaku dlouhodobě čelí zejména organizace Dámy v bílém, jejichž činnost spočívá v pravidelné návštěvě mší každou neděli a tichém pochodu městem. Dále je to opoziční hnutí Patriotická unie Kuby nebo Křesťanské osvobozené hnutí (Freedom House Index 2018b; Observatorio Cubano de Derechos Humanos 2019: 3). Nutnost přerušit perzekucí vůči těmto konkrétním organizacím zmiňuje i Evropský parlament ve svém posledním usnesení týkajícím se stavu lidských práv na Kubě (European Parliament 2018).

Dle Článku 75.1 kubánského trestného zákoníku může navíc kdokoliv, kdo sám osobně není považován za „nebezpečného“, ale udržuje vztahy s lidmi potenciálně nebezpečnými ostatním lidem, sociálnímu, hospodářskému a politickému řádu socialistického státu, být předmětem oficiálního varování příslušných policejních autorit (Civil Rights Defenders 2016: 23). To znamená, že i udržovat kontakty a vztahy s lidmi nežádoucími režimu, může mít na Kubě závažné důsledky.

Kubánci nemají možnost kolektivně vyjednávat o svých pracovních právech, nebo se shromažďovat v nezávislých odborech. V praxi je to považováno za nelegální a to i přesto, že Kuba již ratifikovala příslušné úmluvy 87 a 98 Mezinárodní organizace práce pokrývající právě právo kolektivního vyjednávání a svobodné sdružování se v odborových organizacích. Na Kubě je reálně povolena pouze jediná odborová organizace a to vládou kontrolovaná Centrální unie pracovníků Kuby. Ta podléhá komunistické straně. Za půl století nezorganizovala jedinou stávkou za práva pracujících, ale naopak četné akce proti

disidentům a členům občanské společnosti. Ačkoliv během let vzniklo několik nezávislých odborů, které jsou uznány Mezinárodní organizací práce, režim je odmítá registrovat. Jejich členové se stávají obětmi represí, obtěžování, bití a věznění. Ostrov porušuje nejen úmluvy Mezinárodní organizace práce, ale také vlastní Zákoník práce z roku 2013, kde je právo na svobodné shromažďování oficiálně uznáno (Civil Rights Defenders 2016: 24).

Jakákoliv autonomní politická participace či náznak multipartijního systému jsou vyloučené. Jiné politické strany než Komunistická strana Kuby jsou nelegální (Freedom House Index 2018d). S politickými oponenty je nakládáno, jako s veškerou opozicí vůči režimu. Na Kubě neoficiálně existují i další strany politického spektra, ovšem nikdy jim nebyla povolena registrace. Stejně tak jako nezávislým kandidátům, kteří v současném nesvobodném systému nemají žádnou šanci být zvoleni (Koleman 2016).

Jedno z mála sdružení mimo plnou vládní kontrolu, které je na Kubě oficiálně povoleno, je katolická církev. Od revize Ústavy v roce 1992 byla odstraněna zákonná diskriminace proti náboženským skupinám a PCC již nezabraňuje věřícím vstupovat do jejich řad (Bertelsmann Transformation Index 2016: 6).

V posledních letech vzrostla důležitost katolické církve, která často sehrávala roli mediátora mezi státním aparátem a občanskou společností. V roce 2010 např. dokázala vyjednat propuštění některých politických vězňů. Nesmíme ale opomenout ani autoritu papeže Františka při zprostředkování komunikace mezi americkou a kubánskou vládou v roce 2014 a jeho návštěvu na ostrově (2015). Přestože církev zažila v roce 2015 značné rozšíření pastoračních práv, včetně přístupu do státních médií a veřejného prostoru, možnosti výstavby nových kostelů, autonomii v jistých sociálních záležitostech¹⁷ nebo distribuci vlastních publikací, nelze ji považovat za plně vlivného politického aktéra (Freedom House Index 2018b).

Církev jsou i dnes pod velkou státní kontrolou a např. stále nemohou provozovat vlastní vzdělávací aktivity. Nezisková organizace Christian Solidarity Worldwide zaznamenala za rok 2017 až 325 případů porušování svobody vyznání. Mezi nejčastější

¹⁷ Katolická církev např. pokrývá řadu socio-ekonomických služeb, za normálních okolností poskytovaných státem, jako jsou kurzy business managementu, leadership školení, základy účetnictví, péče o chudé, staré, nemohoucí, aktivity pro mládež atd. Některé činnosti probíhají i ve spolupráci se státem (Brenner et al. 2015: 92–93).

prohřešky patřila neoprávněná vládní kontrola aktivit a členství v náboženských skupinách, zastrasování a zatýkání kněží, odmítání registrace denominací, omezování majetkových práv, zásahy do veřejných náboženských událostí, zákaz kněžím vycestovat ze země aj. (Christian Solidarity Worldwide 2018: 2–4). Podle nejnovějších zpráv měli být členové náboženských skupin vystavováni silnému tlaku vládních úředníků kvůli zajištění hlasů jejich kongregací pro novou Ústavu (Christian Solidarity Worldwide 2019).

Navzdory všem těmto obtížím, je kubánská občanská společnost dnes v lepší kondici, než za vlády Fidela Castra. Neustále se rozšiřuje v rámci autonomních sfér, jako jsou univerzity a výzkumná centra (nepolitické neopoziční skupiny) a stává se čím dál víc heterogenní (Brenner et al. 2015: 90–91). To potvrzuje i česká nezisková organizace Člověk v tísni, která na Kubě působí. Její záběr je teď daleko větší než v 90. letech. Zdůrazňuje, že čím dál více mladých se zajímá o práva žen, o práva LGBT, o životní prostředí atd. Stávající vládnoucí garnitura ovšem nedokáže na jejich potřeby odpovědět. Dle pracovníků Člověka v tísni bude tlak na liberalizaci v budoucnu i díky těmto skupinám pokračovat (Člověk v tísni 2017). Velmi důležitá je pro místní občanskou společnost podpora EU, katolické církve, mezinárodních neziskových organizací, ale také rozvoj technologií, prostřednictvím kterých mohou přinášet zprávy o každodenních příkořích na ostrově (Brenner et al. 2015: 93).

Rezoluce Evropského parlamentu z července 2017 o uzavření Dohody o politickém dialogu a spolupráci mezi EU a Kubou vyzdvihuje zásadní roli občanské společnosti v podpoře lidských práv a demokracie na Kubě a zdůrazňuje, že právě kubánská občanská společnost by měla být vedoucím hráčem ve všech oblastech PDCA. Taktéž volá po garanci participace a neomezované roli občanské společnosti a politické opozice v lidskoprávním dialogu. Zmiňuje, že navzdory nárůstu politicky motivovaných detencí se žádné ze setkání představitelů EU a Kuby tomuto tématu nevěnovalo (European Parliament 2017a).

V posledním usnesení týkajícím se situace lidských práv na Kubě (2018) Evropský parlament požaduje okamžité propuštění veškerých politických vězňů a zastavení represivních akcí proti lidskoprávním aktivistům, nezávislým novinářům či politické opozici. Dále apeluje na kubánské autority, aby zlepšily podmínky ve věznicích, povolily vstup mezinárodním lidskoprávním organizacím do země a umožnily náboženským

společnostem svobodně vykonávat jejich aktivity. Parlament vyjadřuje podporu užívání instrumentů jako je např. Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva za cílem posílení dialogu EU s kubánskou občanskou společností a těmi, kteří podporují mírovou tranzici. Značně kriticky se tato evropská instituce vymezuje vůči vysoké představitelce Federice Mogherini. Vyzývá ji, aby uznala existenci politické opozice a podpořila její účast na lidskoprávním dialogu. V neposlední řadě připomíná ostatním unijním orgánům, že je třeba, aby držitelé Sacharovovy ceny za svobodu myšlení byli včleněni do rámce bilaterálních vztahů, neboť jsou klíčovými aktéry demokratizačního procesu (European Parliament 2018).

Velmi podobné požadavky na vymáhání lidských práv konkrétními mechanismy vznáší i občanská společnost na Kubě (Observatorio Cubano de Derechos Humanos, Cuba Decide) (viz podkapitola 3.1.2. *Dohoda o politickém dialogu a spolupráci z pohledu jejich aktérů*). Několik významných kubánských lidskoprávních aktivistů bylo v říjnu 2018 přijato na půdě Evropského parlamentu. Setkali se zde s pracovníky Evropské služby pro vnější činnost a s některými europoslanci (Diario de Cuba 2018b). Mezi nimi byl např. i současný místopředseda Evropského parlamentu Pavel Telička (Aliance liberálů a demokratů pro Evropu, ALDE), či generální sekretář EPP Antonio López-Istúriz White, jimž jsem pro účel diplomové práce položila dvě otázky ohledně role EU na Kubě¹⁸.

Jak López-Istúriz, tak Telička se dlouhodobě kubánskou situací zabývají. López-Istúriz působil jako poradce bývalého španělského premiéra José María Aznara, který byl hlavním propagátorem tzv. Společného postoje (European Parliament 2019), Telička se v lednu 2018 setkal v Miami s představiteli kubánské opozice, mezi nimi i s držitelem Sacharovovy ceny Guillermem Fariñasem, a podepsal tzv. Miamskou deklaraci požadující svobodné a demokratické volby na Kubě (Diario de Cuba 2018a).

Ač oba europoslanci pocházejí z odlišných politických frakcí (křesťansko-demokratická EPP a liberální ALDE), jejich postoj k PDCA a vztahům EU-Kuba byl téměř

¹⁸ Otázky zněly:

1. Máte pocit, že se vlivem PDCA změnila situace lidských práv na Kubě k lepšímu?
2. V případě, že ano, v čem konkrétně vidíte posun? V případě, že ne, co by EU měla dělat pro to, aby docílila dodržování lidských práv na Kubě?

totožný. Oba konstatovali, že situace na ostrově se po podpisu sice změnila, bohužel však k horšímu. López-Istúriz zdůrazňuje, že počet zadržovaných se na Kubě nejenže nesnížil, ale naopak ještě zvýšil. „Režim nyní nemusí reálně dokládat žádné pokroky v lidskoprávní agendě, pokud něco potřebuje.“ (López-Istúriz 2019) Telička upozorňuje na novou vlnu zatýkání disidentů a krátkodobých detencí, které dle něj mají na jednotlivce ještě horší efekt. Vyzdvihuje také, že po sjednání a podpisu dohody narostla emigrace z ostrova o skoro 100 %. Dodává, že EU selhává a vyprodává hodnoty, na kterých stojí (lidská práva) (Telička 2018).

Ani jeden není spokojen se současným stavem. Řešení vidí v kondicionalitě, tedy trvání na plnění podmínek, od kterých se poté bude odvíjet další spolupráce. Telička vidí jako zásadní, aby se EU domáhala jednoho konkrétního požadavku, a to vypsání svobodných voleb (Telička 2018). López-Istúriz vyzdvihuje již neplatný Společný postoj. Ten byl namířen především proti elitám, ne proti běžnému obyvatelstvu (na rozdíl od embarga USA) a pomoc ostrovu byla podmíněna dodržováním lidských práv. Nyní by podle něj EU měla zavést sankce proti vysokým představitelům režimu, jako např. zmrazení kont, zákaz vstupu na evropské území atd., které fungují ve Venezuele proti Madurovým spřízněncům v armádě. Tyto postihy shledává generální sekretář a europoslanec EPP velmi účinnými (López-Istúriz 2019).

4.3 Shrnutí

Situace ohledně občanských a politických lidských práv se na Kubě od podpisu PDCA nezlepšila. Svoboda projevu a přesvědčení i svoboda shromažďování a sdružování jsou na Kubě stále tvrdě potlačovány. Je pravdou, že v posledních letech se díky nástupu administrativy Raúla Castra prostor pro veřejnou debatu značně uvolnil. Projevy nesouhlasu s režimem jsou ale stále tvrdě sankcionovány.

Režim ani nezadal žádnou konkrétní záminku pro uvolnění vztahů. Můžeme to např. pozorovat na zvýšené míře politicky motivovaných detencí, které dosáhly vrcholu v roce 2016, kdy byla úspěšně uzavřena jednání mezi Kubou a EU. Nic ani nenaznačuje tomu, že by se pod současným vedením kubánského státu měla situace zlepšit. Nový prezident Miguel Díaz Canel zasahuje proti občanské společnosti a kritikům vládnoucí garnitury s obdobnou razancí. Svobodu projevu, jmenovitě uměleckého projevu, navíc ještě výrazně omezil opatřením, dle něhož mohou umělci jak veřejně tak soukromě

„poskytovat služby“ jedině se souhlasem ministra kultury.

V platnost také vešla nová Ústava. Ta sice postrádá zmínku o „*budování socialismu*“ jako jednoho z cílů režimu, i nadále však obsahuje zmínku o „*vedoucí úloze komunistické strany jako vůdčí síly státu a společnosti*“ a nezaručuje kubánským občanům žádná ze základních politických a občanských práv a svobod. Ústavní referendum z února 2019, jež posvětilo novou Konstituci, rovněž neproběhlo dle mezinárodních standardů.

Implementace reformy politického systému nebo respekt k lidským právům nikdy nebyly brány kubánskou vládou v potaz. Ani po podpisu PDCA se pojmy jako „*tranzice k demokracii*“ „*svobodné volby*“ či „*lidská práva*“ neobjevily v žádné z vládních strategií. Kuba pod záminkou ekonomických a politických „*reform*“ pouze cílí na přesun politické moci ze starší „*revoluční*“ garnitury na mladší generaci loajálních lídrů a ekonomiky do rukou armády a blízkých rodině Castro (Civil Rights Defenders 2016: 1). Díky vágnímu znění, nedostatku donucovacích prostředků a slabému důrazu na dodržování lidských práv, Kuba nemusí na svém režimu prakticky nic měnit. Článek 8, Kapitoly I, Hlavy I nové kubánské Ústavy z roku 2019 navíc jasně proklamuje, že Ústava Kubánské republiky převažuje nad mezinárodními smlouvami, jejichž je Kuba součástí (Constitución de la República de Cuba 2019: 2). To v praxi znamená, že výklad lidských práv neurčuje mezinárodní společenství, nýbrž komunistická strana.

Situace je o to kurióznější, že např. asociační smlouvy s kvazi-demokratickými státy Střední Ameriky obsahují daleko přísnější a konkrétnější podmínky směrem k dodržování lidských práv. Princip řádné správy věcí veřejných a vlády práva je podmíněn oddělením všech složek moci, nezávislým soudnictvím a jasnými rozhodovacími procedurami. Požadována je i efektivní implementace mezinárodních paktů OSN o lidských právech a aktivní role občanské společnosti v celém procesu. Dohody zakládají tzv. Smíšený poradní sbor, který shromažďuje a reflektuje postřehy občanské společnosti k implementaci smluv, dohlíží na naplňování jejich cílů a koordinuje dialog a spolupráci místní a evropské občanské společnosti (Civil Rights Defenders 2016: 12–15). Nic takového v případě PDCA nenalezneme.

Po několika slibně vyhlízejících letech, kdy na Kubě skutečně mohlo dojít k velkým změnám, je většina Evropské unie již přesvědčená o tom, že se toho v blízké budoucnosti nedočkáme. To potvrzuje i Tomáš Zdechovský, poslanec Evropského

parlamentu za KDU-ČSL, jenž jako první europoslanec systematicky navštívil disidenty po celé Kubě v jejich domácnostech (10 návštěv).

„Mysleli jsme, že po současné výměně komunistického vedení, po návštěvě Baracka Obamy a papeže Františka se situace na ostrově změní, ale bohužel tomu tak není. Pořád dochází k zavírání disidentů a pronásledování oponentů, k útokům na katolickou církev a na lidi, kteří hájí lidská práva. Režim se snaží tlačit na mladé lidi, kteří proti němu aktivně bojují, aby vycestovali do Miami, místo toho, aby s nimi vedl dialog.“ (Zdechovský 2019)

Názor, že na Kubě reálně nedošlo k žádným změnám, sdílají nejen europoslanci Pavel Telička, Antonio López-Istúriz White (viz podkapitola 4.2.2. *Právo na pokojné shromažďování a sdružování*), ale i kubánská disidentka a ředitelka neziskové organizace Cuba decide, Rosa María Payá. Podle ní není v textu dohody s EU nic, co by mělo vládu zavazovat k dodržování lidských práv. Payá podporuje snahy Unie o dialog, ale za kontraproduktivní považuje situaci, kdy dohoda ospravedlňuje směřování autoritářské vlády. Přitom sílí represe a porušování lidských práv je nevyvratitelné (Payá 2017).

„Dohoda s EU pouze legitimizuje kubánskou vládu, která ani legitimní není, neboť nebyla zvolená vlastními občany. ... EU by si měla více bouchnout do stolu a říct, tohle jsou minimální požadavky, které musíte splnit, jinak žádná dohoda nebude. Protože to Kuba potřebuje tuto dohodu, ne EU. Ale to Mogherini nikdy neudělá, jelikož EU touží mít obchodní dohody a bilaterální vztahy se všemi zeměmi Latinské Ameriky a ona chce navíc být tou průkopnicí, která poprvé naváže vztahy s Kubou.“ (Payá 2017)

Další z disidentů, který ovšem na rozdíl od Rosy Maríi nežije v exilu v Miami, ale přímo na ostrově, kubánský akademik Enix Berrio Sardá, naopak vnímá pozitivní přínos smlouvy a vidí v ní záměr „doprovodit“ Kubánce směrem k přechodu k demokracii. Tento profesor historie, ekonomie a ředitel Centra politologických studií pro demokratickou tranzici vnímá velmi silnou pozici EU. Kvůli Trumpově nekompromisní politice a závažné krizi ve Venezuele představuje Unie pro kubánskou vládu alternativu. EU by proto měla být hlavním hybatelem a tím, kdo nastavuje podmínky. Rozhodně by měla tlačit na dodržování lidských práv a podporovat přerod ekonomiky. V případě, že v těchto oblastech nedojde ke změně, je třeba vyžadovat revizi či úplnou renegociaci dohody (Sardá 2017).

Pravděpodobnou příčinou toho, proč smlouva neklade jasné podmínky a požadavky vůči kubánskému režimu a proč lidskoprávní dialog za téměř čtyři roky nedosáhl žádného konkrétního výsledku, je i samotná osoba vysoké unijní představitelky pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku. Federica Mogherini je často hojně kritizována a to nejen kubánskou občanskou společností, ale také Evropským parlamentem. Jeho místopředseda Pavel Telička tvrdí, že Mogherini není na Kubě brána jako partnerka (Telička 2018). Europoslanec Tomáš Zdechovský její činnost komentuje slovy:

„Mogherini má příliš socialistický pohled. Myslí si, že socialismus bude na Kubě fungovat a bohužel s většinou názorů kubánských představitelů (např. Fidela Castra) v minulosti souhlasila a podporovala je. Proto není její tlak na kubánský režim takový, jaký bychom si představovali.“ (Zdechovský 2019)

I samotná rezoluce Evropského parlamentu k lidským právům na Kubě (2018) požaduje po šéfce unijní diplomacie, aby v detailní zprávě informovala o konkrétních krocích, které byly podniknuty za cílem splnit výše zmíněné podmínky (European Parliament 2018). Zato oficiální deník kubánské komunistické strany Granma označil Mogherini u příležitosti Mezinárodního dne žen 2018 za jednu z deseti nejvýznamnějších světových političek. Mezi dalšími oceněnými figurovaly Delcy Rodríguez, bývalá viceprezidentka venezuelského prezidenta Nicolase Madura figurující na mnoha mezinárodních sankčních seznamech, Rosario Murillo, viceprezidentka nedemokratického vůdce Nikaragui Daniela Ortegy, a sestra severokorejského diktátora Kim Jong-una, Kim Yo Jong (Roque 2018).

Lze tedy konstatovat, že EU jako významný mezinárodní aktér a normativní podnikatel i přes řadu snah nebyla schopna přimět kubánský režim k dodržování lidskoprávních norem a „socializovat“ tak chování jeho představitelů. Potřebné změny se musí odrážet v kubánské legislativě a na přístupu k občanské společnosti a politické opozici. Pokud tomu tak nebude, Unie si tím pouze legitimizuje činy kubánské vlády (Civil Rights Defenders 2016: 15). EU by neměla připustit porušování lidskoprávní klauzule a svých základních hodnot jakoukoliv nedemokratickým státem, jinak hrozí zásadní otřesení její pozice i ve vztahu k dalším třetím zemím.

Závěrečné usnesení Evropského parlamentu z listopadu roku 2018 zabývající se dodržováním lidských práv vytyká vrchním kubánským autoritám, že i přes přijetí PDCA

se ohledně zlepšení stavu lidských práv a demokracie Kuba nikam neposunula. Vyzívá k plnění závazků v oblastech stanovených PDCA, k redefinici lidskoprávní politiky, k povolení aktivní sociální a politické participace občanské společnosti a opozičních aktérů a k zastavení jakýchkoliv represí vůči nim. To vše by kubánská vláda měla potvrdit skrze ratifikaci a aplikaci Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a jejich dobrovolných protokolů. Evropský parlament zdůrazňuje, že EU může od dohody v případě hrubého porušování lidských práv, zásad demokracie a právního státu kdykoliv odstoupit (European Parliament 2018).

Proti rezoluci se ostře vymezil kubánský Parlament. Národní Shromáždění lidové moci Kuby ji odmítlo s tím, že zkresluje realitu a je v rozporu s principy respektu, rovnosti a reciprocity obsažených v PDCA. Vůli kubánské vlády dále pokračovat v podpoře lidských práv údajně demonstruje zapojení do politického dialogu s EU. Kubánská strana odmítá pokus Evropského parlamentu jakkoliv podmiňovat implementaci PDCA, stejně jako vměšování evropských institucí a členských států do vnitřních záležitostí Kuby, což dle ní odporuje duchu dohody, Charty OSN a mezinárodnímu právu. V dalším rozvoji vztahů s EU je ochotna pokračovat pouze za podmínky, že bude kubánskému lidu garantováno právo určit si vlastní politický, ekonomický a sociální systém (Asemblea Nacional del Poder Popular de la República de Cuba 2018).

Závěr

V prosinci 2016 podepsala Evropská unie s Kubou, jako s poslední zemí latinskoamerického regionu, Dohodu o politickém dialogu a spolupráci. Tato dohoda vytváří zcela nový rámec bilaterální spolupráce, podporuje socioekonomickou modernizaci ostrova, demokracii, lidskoprávní dialog, regionální kooperaci, společná řešení globálních problémů (např. cíle programu OSN Agenda pro udržitelný rozvoj 2030 aj).

Všechny smlouvy EU se třetími zeměmi o obchodu, spolupráci či politickém dialogu musí obsahovat tzv. lidskoprávní klauzuli a ani PDCA není výjimkou. Prostřednictvím této doložky se obě strany zavazují k dodržování principů lidských práv, demokracie a právního státu dle mezinárodních lidskoprávních úmluv a instrumentů uznávaných oběma stranami. V tomto případě se jedná o Všeobecnou deklaraci lidských práv OSN. Pokud by jedna ze stran flagrantně nerespektovala zásady klauzule, je možná okamžitá suspenze celé dohody.

Cílem mé práce bylo zjistit, zdali na Kubě vlivem PDCA skutečně došlo k pokroku v oblasti lidských práv. Zaměřila jsem se na politická a občanská práva, neboť pro jejich porušování je Kuba dlouhodobě kritizována mezinárodním společenstvím. Jmenovitě jsem pak mapovala stav svobody projevu a přesvědčení a práva na pokojné shromažďování a sdružování, které patří mezi jedny ze základních pilířů fungující a prosperující demokratické společnosti.

Časové rozmezí, ve kterém výzkum probíhal, se pohybuje od roku 2014 až po současnost (březen 2019), tedy po dobu zahájení vyjednávání PDCA, přes její přijetí, postupnou aplikaci až po referendum o nové kubánské Ústavě (24. 2. 2019).

K naplnění cílů práce a zodpovězení výzkumných otázek jsem použila teorii sociálního konstruktivismu, konkrétně její část o normativní a identitární „socializaci“. Lidská práva jsou totiž normami, které utvářejí zájmy a chování jednotlivých aktérů v rámci mezinárodního společenství. Tvůrci těchto norem se nazývají tzv. „normativními podnikateli“ (*norm entrepreneurs*). Normativní podnikatelé jsou mezinárodní aktéři (individuální osoby, mezinárodní organizace, národní vlády) snažící se přimět ostatní členy mezinárodního společenství, aby si osvojili jimi uznávané a utvářené normy. Tento proces, kdy si ostatní členové společenství (Kuba) osvojují normy (lidská práva) udávané normativními podnikateli (EU), utváří onu normativní a identitární socializaci.

V diplomové práci jsem si kladla následující výzkumné otázky:

- 1) *Jaké nástroje využívá EU k prosazování lidských práv ve třetích zemích?*
- 2) *Jaký je stav svobody projevu a přesvědčení a práva na pokojné shromažďování a sdružování na Kubě?*
- 3) *Došlo k tzv. „socializaci“ Kuby ze strany EU, tedy k přijetí Unii prosazovaných norem (lidských práv)?*

Mými dvěma základními hypotézami, které jsem se snažila potvrdit, nebo vyvrátit byly:

Hypotéza 1: *„Kuba nepodnikla v oblasti lidských práv žádné konkrétní kroky, které by EU měly vést k uzavření PDCA.“*

Hypotéza 2: *„Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a Evropskou unií nepřispěla ke zlepšení stavu politických a občanských práv na Kubě.“*

Nedostatečné zpracování tématu vztahů Kuby a EU v literatuře nakonec nebylo na překážku, jelikož jsem čerpala především z primárních zdrojů, jako jakou smlouvy EU a dokumenty jejích institucí, rezoluce Evropského parlamentu, reporty lokálních a mezinárodních lidskoprávních organizací a rozhovory.

Komplikující skutečností byla pro můj výzkum roztříštěnost a nejednota panující v Unii ohledně názorů na politiku vůči Kubě. A to nejen kvůli 28 členským státům, z nichž každý má s ostrovem odlišnou historickou zkušenost a tudíž i jiné národní zájmy, ale také na poli evropských institucí, kde Evropská komise a Evropský parlament zastávají odlišná stanoviska na postup v oblasti lidskoprávních politiky. EU se tak v některých směrech nechová jako jeden normativní podnikatel, nýbrž jako skupina normativních podnikatelů.

Co se týče první výzkumné otázky (1), EU disponuje k prosazování lidských práv ve třetích zemích podobnou řadou nástrojů jako národní státy. Primárně je můžeme rozdělit na politická a ekonomická opatření. Mezi ta politická řadíme veřejná prohlášení adresovaná vládám třetích zemí nebo nestátním subjektům (např. rezoluce Evropského parlamentu), společná stanoviska, demarše (neveřejný charakter, zástupci členských států jednají přímo se zástupci nečlenských zemí), předvolání velvyslanců, kritika a rezoluce na půdě OSN nebo jiné mezinárodní organizace (OBSE), diplomatické sankce (omezení či přerušování styku s představiteli země, odmítnutí vystavení víz, zákaz vstupu na území,

zmrazení kont nebo majetku apod.), pozorovatelské volební mise, diskutování lidskoprávních témat v rámci politických dialogů, participace na programech zaměřených na ochranu a zlepšení stavu lidských práv v zemi a především již zmíněnou lidskoprávní klauzuli, která garantuje, že v případě hrubého porušování lidských práv lze jako poslední východisko danou dohodu vypovědět.

Ekonomická a rozvojová spolupráce je často podmíněna účastí na politických dialozích a lidskoprávních programech (pozitivní kondicionalita). Tato pomoc má podobu financování skrze sektorové programy, fondy (Evropský rozvojový fond), Evropský nástroj pro demokracii a lidská práva (podporuje lidskoprávní skupiny, organizace i jednotlivce), celní zvýhodnění, přístup na vnitřní trh EU (systém všeobecných celních preferencí) apod. V případě porušování lidských práv se přechází k negativní kondicionalitě ve formě hospodářských sankcí, embarg obecného nebo specifického charakteru zaměřeného na dovoz a vývoz určitých komodit, zbrojních embarg přímo od jednotlivých členských států aj. Takovéto postihy jsou ovšem vnímány jako krajní možnost.

Druhá výzkumná otázka (2) se zabývá svobodou projevu a přesvědčení a právem na pokojné shromažďování a sdružování na Kubě. I po mnoha významných politických událostech jakými byly smrt Fidela Castra, uzavření dohody s EU, oteplování vztahů s USA, historická výměna nejvyššího vedení státu či přijetí nové Ústavy, k žádnému razantnímu posunu, který by předznamenával vůli k demokratickému směřování země, nedošlo.

Lidskoprávní aktivisté, politická opozice, nezávislé organizace jsou stále předmětem perzekucí. Pokojná shromáždění jsou i nadále rozháněna policejními a ozbrojenými složkami a jejich účastníci jsou zatýkáni. Tisk a veškerá média, až na několik výjimek z řad periodik katolické církve, jsou vlastněna a kontrolována státem. Přístup k internetu je limitován a cenzurován. Vyjádření odlišného či nesouhlasného názoru vůči režimu znamená pronásledování, zákaz vycestování mimo ostrov, krátkodobé zadržení či v horším případě vyhrožování, věznění, bití a mučení. V některých aspektech se úroveň práv dokonce i zhoršila. Např. co se týče svobody projevu, v roce 2018 byla velmi výrazně omezena umělecká svoboda nařízením (Dekret 349) vyžadujícím souhlas ministra kultury s veškerou soukromou i veřejnou uměleckou činností.

O nepřetržitém nerespektování politických a občanských práv, a jmenovitě pak těchto dvou zmíněných, hovoří jak mezinárodní a lokální lidskoprávní organizace, tak i Evropský parlament. Již v několika svých rezolucích apeloval na vládu, aby zastavila online cenzuru a blokování internetových stránek za účelem potírání kritiky a umožnila tak přístup k informacím, aby propustila všechny zadržené, kteří jsou vězněni na základě odlišného přesvědčení a projevu nesouhlasu, aby zastavila represivní akce proti lidskoprávním aktivistům, nezávislým novinářům či politické opozici a aby garantovala participaci a neomezovanou roli občanské společnosti a opozice v PDCA a lidskoprávním dialogu. Dále Evropský parlament volá po zlepšení podmínek ve věznicích, povolení vstupu mezinárodním lidskoprávním organizacím do země, umožnění náboženským společnostem svobodně vykonávat jejich aktivity a po zrušení Dekretu 349, jenž podle něj podkopává svobodu uměleckého projevu.

Kubánská vláda svými aktivitami porušuje články 19 a 20 Všeobecné deklarace lidských práv, neboť připouští utrpení ostatních z důvodu jejich přesvědčení, nerespektuje právo vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky jakýmkoliv prostředky bez ohledu na hranice a nezaručuje svobodu pokojného shromažďování a sdružování. Tím porušuje i lidskoprávní klauzuli EU. Ani nová Ústava, která vešla v platnost v roce 2019, nezaručuje obyvatelům plná občansko-politická práva dle vzoru Všeobecné deklarace. Zůstává tedy otázkou, jestli Unie tyto přestupky vyhodnotí jako přespříliš závažné a přijme v reakci na ně sankční mechanismy, či dokonce odstoupí od PDCA.

Ohledně výzkumné otázky (3), Kuba se podpisem dohody zavázala k respektu demokratických zásad, dodržování všech lidských práv a základních svobod, jak jsou stanoveny ve Všeobecné deklaraci lidských práv, v základních mezinárodních nástrojích pro lidská práva a v jejich opčních protokolech. K začleňování podpory a ochrany lidských práv do vnitřních politik a plánů rozvoje, jakožto i k posilování demokratických institucí a institucí souvisejících s lidskými právy. Doznala zároveň, že:

„Demokracie je založena na svobodně vyjádřené vůli lidí určit si své vlastní politické, ekonomické, sociální a kulturní uspořádání a na jejich plné účasti ve všech aspektech života.“ (Rada Evropské unie 2016: 35)

„Ochrana a podpora lidských práv a základních svobod je primární odpovědností vlád ... uznávajíce svoji povinnost chránit všechna lidská práva a základní svobody

bez ohledu na své politické, ekonomické a kulturní uspořádání.“ (Rada Evropské unie 2016: 35)

I přesto však odpověď na výzkumnou otázku (3) zní ne, Kuba nepřejala Unií prosazované normy (lidská práva). EU tedy jako normativní podnikatel nebyla v procesu socializace norem Kubou úspěšná. A to z toho důvodu, že v praxi k žádné z uvedených proklamací reálně nedochází.

To, že Kuba stále flagrantně porušuje lidská práva, je zřejmé již ze stavu svobody projevu a práva na sdružování a shromažďování, jak bylo nastíněno v odpovědi na předchozí výzkumnou otázku (2). Kubánským autoritám jde především o ekonomické výhody plynoucí z dohody. Nastavení politického a společenského systému nehodlá měnit, neboť opatření ke zlepšení úrovně lidských práv, demokracie a právního státu nejsou zohledněny ani ve vládních strategiích, ani v nové Ústavě.

Skutečnost, že vláda země, která adoptuje mezinárodní závazky (např. podpis či ratifikace mezinárodní lidskoprávní smlouvy) ještě nemusí změnit svoji identitu, zmiňuje i sociálně-konstruktivistický přístup. Některé státy obsah úmluv vůbec nenaplnují a mezinárodní režimy ho pak jen těžko vymáhají. U Kuby se již dlouhodobě ukazuje, že je rezistentní vůči západním vlivům a normám, jež se zde EU snaží prosadit.

V návaznosti na odpovědi na otázky (3) a (2), mohu potvrdit i Hypotézu 2: *„Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a Evropskou unií nepřispěla ke zlepšení stavu politických a občanských práv na Kubě.“*

Je evidentní, že snaha Evropské unie nepřispěla ani k demokratizaci, ani ke zlepšení stavu politických a občanských práv. Oona Hathaway (2002) naznačuje, že lidskoprávní závazky někdy dokonce vedou k horší úrovni lidských práv. Stát přijetím lidskoprávního instrumentu demonstruje svůj záměr dodržovat podmínky, slabý monitorovací a vynucovací systém většiny smluv, ale vládu reálně nedonutí ho implementovat.

To je přesně případ Kubu, neboť výzkum na konkrétních datech demonstroval, že počet politicky motivovaných detencí se v letech 2017 a 2018 sice oproti roku 2016 snížil, je ale stále v součtu výrazně vyšší (dohromady 8 028 zadržených osob za oba roky) v porovnání s léty 2010 a 2011 (dohromady 6 197 zadržených osob za oba roky). Navíc se v celkovém měřítku jedná o stovky zatčených osob každý měsíc.

Na rozdíl do Společného postoje z roku 1996, který byl evropskou stranou zrušen, PDCA neobsahuje tranzici k pluralitní demokracii a respekt k lidským právům a základním svobodám jako hlavní cíl dohody. Uvádí je pouze jako princip, což ovšem automaticky nezahrnuje změnu. Nutnost ratifikace a implementace dvou mezinárodních paktů OSN o lidských právech, ani reálná participace občanské společnosti rovněž není předmětem ani PDCA, ani lidskoprávního dialogu. EU si tedy pravděpodobně za nedodržování dohody ze strany Kubu může díky nedostatečně nastaveným podmínkám a měkkosti vůči autoritářskému režimu částečně sama.

Je otázkou, proč se EU spokojila s takto mírnými kritérii kontraktu. Když v minulosti nečlenské země pokračovaly v porušování lidských práv i v průběhu vyjednávání, Evropský parlament v roce 2006 vydal usnesení apelující na uzavírání smluv pouze se státy, které v praxi lidská práva dodržují, nebo alespoň prokazují jistou vůli je dodržovat. O 10 let později PDCA hladce prošla Evropským parlamentem, i s vědomím podmínek na Kubě. EU sice nevyžaduje, aby druhá strana dosáhla určitého minimálního standardu v ochraně a podpoře lidských práv ještě předtím, než je smlouva mezi oběma stranami podepsána, ale to např. u kvazi-demokratických středoamerických států, vyřešila tím, že asociační smlouva s nimi obsahovala jasné požadavky na implementaci a aplikaci lidskoprávních paktů OSN a kontrolní mechanismy zahrnující občanskou společnost.

Rozhodně se nedá tvrdit, že impulzem pro změnu přístupu ze strany EU, byl zlom v chování kubánského režimu. Počet politicky motivovaných detencí se od roku 2010 každý další rok konstantně navyšoval. V dubnu 2014 byla zahájena jednání mezi Kubou a EU s cílem uzavřít společnou dohodu. V období během ledna až dubna 2016 byl pak dle statistik zaznamenán největší nárůst politických represí. Každý měsíc bylo z politických důvodů průměrně zatčeno přes 1000 lidí. Vlna detencí podle všeho souvisela s událostmi března 2016, kdy EU úspěšně ukončila negociace s Kubou, uzavřela PDCA a ostrov navštívil Barack Obama jako první prezident Spojených států amerických od dob Kubánské revoluce. Tyto skutečnosti poukazují na snahu režimu umlčet politicky nepohodlné jedince před návštěvnou amerického prezidenta a také na sebevědomí vlády, která úspěšně navázala vztahy s mezinárodním společenstvím bez toho, aniž by musela měnit svůj politický systém. Což potvrzuje Hypotézu 1: *„Kuba nepodnikla v oblasti lidských práv žádné konkrétní kroky, které by EU měly vést k zahájení vyjednávání o PDCA.“*

Mnoho kritiky kvůli načasování a podmínkám PDCA se sneslo na vysokou unijní představitelku pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku, a to nejen ze strany kubánských lidskoprávních organizací a aktivistů, ale i z úst reprezentantů Evropského parlamentu. Federice Mogherini vyčítají přílišnou vstřícnost vůči kubánskému režimu a to, že jedná pouze s vrchními režimními politiky a kubánskou občanskou společností ignoruje.

Závěrem lze dodat, že ani se změnou prezidenta, jímž po více než 50 letech poprvé není nikdo s příjmením Castro, se nedostavila kýžená naděje na liberalizaci režimu. Socialismus bude na Kubě s nejvyšší pravděpodobností bez větších změn vládnout dál. Klíčové pro budoucnost dalších vztahů bude to, jak se k celé situaci po květnových evropských volbách (2019) postaví noví unijní představitelé. EU má díky hluboké krizi ve Venezuele a aktuálně špatným vztahům Kuby a USA šanci stát se jedním z hlavních hybatelů změn na ostrově. Je to jen na ní, zdali zaujme laxní přístup a bude stále očekávat reformy, které samovolně od autoritářského aparátu nikdy nepřijdou, nebo jestli učiní zásadní rozhodnutí, jež jasně odmítne diktování pravidel nedemokratickým režimem a porušování jejích základních hodnot. Vývoj následující situace by mohl být předmětem dalšího potencionálního výzkumu.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

„Activistas denuncian ante parlamentarios europeos situación de DDHH en Cuba“. 2018. *radiotelevisionmarti.com* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.radiotelevisionmarti.com/a/216015.html>

Amnesty International. Cuba 2017/2018, ©2019. *amnesty.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.amnesty.org/en/countries/americas/cuba/report-cuba/>

Asemblea Nacional del Poder Popular de la República de Cuba. Declaración de la Comisión de Relaciones Internacionales en respuesta a la Resolución sobre Cuba adoptada por el Parlamento Europeo, ©2018. *parlamentocubano.gob.cu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://www.parlamentocubano.gob.cu/index.php/declaracion-de-la-comision-de-relaciones-internacionales-en-respuesta-a-la-resolucion-sobre-cuba-adoptada-por-el-parlamento-europeo/>

Bertelsmann Transformation Index. Cuba Country Report, ©2016. *bti-project.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.bti-project.org/de/berichte/laenderberichte/detail/itc/cub/ity/2016/itr/lac/>

Bertelsmann Transformation Index. Cuba Country Report, ©2018. *bti-project.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.bti-project.org/de/berichte/laenderberichte/detail/itc/cub/ity/2018/itr/lac/>

BOUCHENAKI, Iman Salem a Olha KOSOVA. 2017. *EU-Cuba relations enter new era* [online] 7. července 2017 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-cuba-relations-enter-new-era/>

Christian Solidarity Worldwide. Cuba: Freedom of religion or belief annual report, ©2018. *csw.org.uk* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.csw.org.uk/2018/01/24/report/3827/article.htm>

Christian Solidarity Worldwide. Religious leaders pressured to support new constitution, ©2019. *csw.org.uk* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: <https://www.csw.org.uk/2019/02/15/press/4228/article.htm>

Civil Rights Defenders. Nothing but a Dialogue on Human Rights, ©2016. *crd.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://crd.org/wp-content/uploads/2018/04/Nothing-but-a-Dialogue-on-Human-Rights.pdf>

Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional. Informe de Human Rights Watch sobre Cuba, ©2018a. *ccdhrn.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://ccdhrn.org/informe-de-human-rights-watch-sobre-cuba/>

Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional. Ariadna López Roque, en prisión domiciliaria, ©2018b. *ccdhrn.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://ccdhrn.org/ariadna-lopez-roque-en-prision-domiciliaria/>

Comisión Cubana de Derechos Humanos y Reconciliación Nacional. Informe de Marzo 2019, ©2019. *ccdhrn.org* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: <http://ccdhrn.org/wp-content/uploads/2019.03-CCDHRN.pdf>

„Constitución de la República de Cuba“. 1976, pozměněna 2002. *wipo.int* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/es/cu/cu054es.pdf>

„Constitución de la República de Cuba“. 2019. *granma.cu* [online]. [cit. 2019-04-19]. Dostupný z: <http://www.granma.cu/file/pdf/gaceta/Nueva%20Constituci%C3%B3n%20240%20KB-1.pdf>

Council of the European Union. Common Position, ©1996. *eur-lex.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:31996E0697&from=EN>

Council of the European Union. Council Conclusions on EU Priorities in UN Human Rights Fora in 2019, ©2019. *data.consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-6339-2019-INIT/en/pdf>

Council on Hemispheric Affairs. The European Union and Cuba: The Common Position, ©2010. *coha.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://www.coha.org/the-european-union-and-cuba-the-common-position/>

Cuba decide. Cuba Decide denounced in Brussels that meeting with EU „legitimizes the regime“, ©2018. *cubadecide.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://cubadecide.org/cuba-decide-denounced-brussels-meeting-eu-legitimizes-regime/>

Cuban news agency. Cuba says economic links with Europe are a priority, ©2016. *cubanews.acn.cu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://www.cubanews.acn.cu/economy/6189-cuba-says-economic-links-with-europe-are-a-priority>

Člověk v tísni. 20 let Člověka v tísni na Kubě: společnost je otevřenější, represe ale trvají, ©2017. *clovekv tisni.cz* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.clovekv tisni.cz/20-let-cloveka-v-tisni-na-kube-spolecnost-je-otevrenejsi-represe-ale-trvaji-4591gp>

Člověk v tísni. Člověk v tísni zveřejnil novou zprávu o psychologických dopadech pronásledování na Kubě, ©2019 *clovekv tisni.cz* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: <https://www.clovekv tisni.cz/clovek-v-tisni-zverejnil-novou-zpravu-o-psychologickych-dopadech-pronasledovani-na-kube-5676gp>

DE LLANO, Pablo. 2018. *Raúl Castro ante el relevo final* [online] 24. ledna 2018 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: https://elpais.com/internacional/2018/01/24/america/1516807674_359909.html

Diario de Cuba. La Unión Europea se reúne con el exilio cubano en Miami, ©2018a. *diariodecuba.com* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.diariodecuba.com/cuba/1517271143_36988.html

Diario de Cuba. Funcionarios de la Unión Europea y eurodiputados reciben a activistas cubanos, ©2018b. *diariodecuba.com* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.diariodecuba.com/derechos-humanos/1539287026_42373.html

„EU a Kuba mají poprvé dohodu o politickém dialogu a spolupráci.“ 2016. *denik.cz* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: https://www.denik.cz/ze_sveta/eu-a-kuba-maji-poprve-dohodu-o-politickem-dialogu-a-spolupraci-20161212.html

„EU, Cuba build ties in face of US pressure“. 2018. *euractiv.com* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-cuba-build-ties-in-face-of-us-pressure/>

European Commission. European Development Fund, ©2019. *ec.europa.eu* [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupný z: https://ec.europa.eu/europeaid/funding/funding-instruments-programming/funding-instruments/european-development-fund_en

European Council a Council of the European Union. EU-Cuba Joint Council meeting, 15/05/2018, ©2018. *consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-ministerial-meetings/2018/05/15/cuba/>

European Council a Council of the European Union. Protection and promotion of the human rights, ©2019a. *consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupný z: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/human-rights/>

European Council a Council of the European Union. Political Dialogue and Cooperation Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and the Republic of Cuba, of the other part, ©2019b. *consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-04-10]. Dostupný z: <https://www.consilium.europa.eu/en/documents-publications/treaties-agreements/agreement/?id=2016056>

European External Action Service. First EU-Cuba high level human rights dialogue meeting on 25th June, ©2015. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/delegations/zambia/6333/first-eu-cuba-high-level-human-rights-dialogue-meeting-on-25th-june_en

European External Action Service. EU Special Representatives, ©2016a. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/3606/eu-special-representatives_en

European External Action Service. Human Rights and Democracy, ©2016b. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/topics/human-rights-democracy/414/human-rights-democracy_en

European External Action Service. EU Human rights guidelines, ©2017a. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/topics/human-rights-democracy/6987/eu-human-rights-guidelines_en

European External Action Service. EU-Cuba High-level discussion on human rights in Brussels, ©2017b. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/26653/eu-cuba-high-level-discussion-human-rights-brussels_en

European External Action Service. EU High Rep in Cuba to „build bridges and open doors“, ©2018a. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/38016/eu-high-rep-cuba-build-bridges-and-open-doors_en

European External Action Service. EU-Cuba relations, factsheet, ©2018b. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/16558/EU-Cuba%20relations,%20factsheet

European External Action Service. EU and Cuba hold Human Rights Dialogue, ©2018c. *eeas.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: https://eeas.europa.eu/delegations/cuba/51974/eu-and-cuba-hold-human-rights-dialogue_en

European Parliament. MEP's back the first ever EU-Cuba deal, ©2017. *europarl.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20170629IPR78654/meps-back-first-ever-eu-cuba-deal>

European Parliament. Conclusion of the EU-Cuba Political Dialogue and Cooperation Agreement (Resolution), ©2017a. *europarl.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0297_EN.html?redirect

European Parliament. Resolution on the Annual Report on Human Rights and Democracy in the World 2016 and the European Union's policy on the matter (2017/2122(INI)), ©2017b. *europarl.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2017-0365_CS.html?redirect

European Parliament. European Parliament resolution on the human rights situation in Cuba (2018/2926(RSP)), ©2018. *europarl.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RC-8-2018-0528_EN.html?redirect

European Parliament. MEPs. Antonio López-Istúriz White, ©2019. *europarl.europa.eu* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z:

http://www.europarl.europa.eu/meps/en/28399/ANTONIO_LOPEZ-ISTURIZ+WHITE/home

Evropská rada a Rada Evropské unie. Pracovní skupina pro lidská práva (COHOM), ©2017. *consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z:

<https://www.consilium.europa.eu/cs/council-eu/preparatory-bodies/working-party-human-rights/>

Evropská rada a Rada Evropské unie. Dohoda z Cotonou, ©2018. *consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z:

<https://www.consilium.europa.eu/cs/policies/cotonou-agreement/>

Freedom House Index. Freedom in the world 2015. Cuba, ©2018a. *freedomhouse.org* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2015/cuba>

Freedom House Index. Freedom in the world 2016. Cuba, ©2018b. *freedomhouse.org* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/cuba>

Freedom House Index. Freedom in the world 2017. Cuba, ©2018c. *freedomhouse.org* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2017/cuba>

Freedom House Index. Freedom in the world 2018. Cuba, ©2018d. *freedomhouse.org* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2018/cuba>

GIBBS, Stephen. 2005. *Havana halts EU „cocktail wars“* [online] 4. ledna 2005 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/americas/4144305.stm>

HROCH, Jaroslav. 2018. *Přístup k internetu jako základní lidské právo* [online] 18. dubna 2018 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <https://pravo21.online/pravo/pristup-k-internetu-jako-zakladni-lidske-pravo>

Human Rights Watch. Cuba. Events of 2014, ©2015. *hrw.org* [online]. [cit. 2019-03-10].
Dostupný z: <https://www.hrw.org/world-report/2015/country-chapters/cuba>

Human Rights Watch. Cuba. Events of 2015, ©2016. *hrw.org* [online]. [cit. 2019-03-10].
Dostupný z: <https://www.hrw.org/world-report/2016/country-chapters/cuba>

Human Rights Watch. Cuba. Events of 2016, ©2017. *hrw.org* [online]. [cit. 2019-03-10].
Dostupný z: <https://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/cuba>

Human Rights Watch. Cuba. Events of 2017, ©2018. *hrw.org* [online]. [cit. 2019-03-10].
Dostupný z: <https://www.hrw.org/world-report/2018/country-chapters/cuba>

Human Rights Watch. Cuba. Events of 2018, ©2019. *hrw.org* [online]. [cit. 2019-03-10].
Dostupný z: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/cuba>

Koleman, Agnes. 10 Things Cubans Cannot Do, ©2016. *cubalog.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://cubalog.eu/2016/06/10-things-cubans-cannot-do/>

LÓPEZ-ISTÚRIZ, Antonio. Rozhovor s Antoniem López-Istúriz Whitem. Brno, 29. 3. 2019.

MARÍN, Luis. 2018. *Referendo Constitucional Cuba 2019*. [online] 10. listopadu 2018 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <https://observacuba.org/referendo-constitucional-cuba-2019/>

Ministerstvo vnitra České republiky. Kdo je občan třetí země?, ©2019. *mvcr.cz* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: <https://www.mvcr.cz/clanek/kdo-je-obcan-treti-zeme.aspx>

Observatorio Cubano de Derechos Humanos. Report on Human Rights Violations in Cuba, ©2019. *observacuba.org* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: https://drive.google.com/file/d/1yqKSIUAzALcOOvo_Gb4jjOv76F5OoLyk/view?usp=drive_open

„Ostrov svobody se pomalu liberalizuje. Kubánský parlament přijal novou ústavu“. 2018. *ct24.ceskatelevize.cz* [online]. [cit. 2019-03-19]. Dostupný z: <https://ct24.ceskatelevize.cz/svet/2545075-ostrov-svobody-se-liberalizuje-kubansky-parlament-prijal-novou-ustavu>

PAYÁ, Rosa María. Rozhovor s Rosou Mariou Payá. Praha: Konference Naše kubánská otázka v bouřlivém světě. *Institut pro křesťansko-demokratickou politiku*. 21. 9. 2017.

Rada Evropské unie. Závěry Rady o akčním plánu pro lidská práva a demokracii 2015–2019, ©2015. *data.consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-03-10]. Dostupný z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-10897-2015-INIT/cs/pdf>

Rada Evropské unie. Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Evropskou unií a jejími členskými státy na jedné straně a Kubánskou republikou na straně druhé, ©2016. *data.consilium.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12504-2016-INIT/cs/pdf>

Reporters without borders. World Press Freedom Index. Ranking 2018, ©2018. *rsf.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://rsf.org/en/ranking/2018>

Reporters without borders. World Press Freedom Index. Ranking 2017, ©2017. *rsf.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://rsf.org/en/ranking/2017>

Reporters without borders. Detailed Methodology, ©2016a. *rsf.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://rsf.org/en/detailed-methodology>

Reporters without borders. World Press Freedom Index. Ranking 2016b, ©2016. *rsf.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://rsf.org/en/ranking/2016>

Reporters without borders. World Press Freedom Index. Ranking 2015, ©2015. *rsf.org* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://rsf.org/en/ranking/2015>

ROQUE, Martha Beatriz. 2018. *Se destacan las mujeres*. [online] 13. 3. 2018 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <https://observacuba.org/se-destacan-las-mujeres/>

SALVIA, Gabriel. 2018. *Mogherini, La Unión Europea y Cuba*. [online] 12. ledna 2018 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: http://www.diariodecuba.com/derechos-humanos/1515708900_36552.html

SARDÁ, Enix Berrio. Rozhovor s Enixem Berriem Sardá. Praha: Konference Naše kubánská otázka v bouřlivém světě. *Institut pro křesťansko-demokratickou politiku*. 21. 9. 2017.

„Smlouva o Evropské unii, konsolidované znění“. 2016. *eur-lex.europa.eu* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016M/TXT&from=EN>

TELIČKA, Pavel. Rozhovor s Pavlem Teličkou. Praha, 15. 2. 2018

United Nations. Všeobecná deklaráce lidských práv, ©2015. *osn.cz* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/12/UDHR_2015_11x11_CZ2.pdf

United Nations Human Rights Office of the High Commissioner. Ratification Status for Cuba, ©2019. *ohchr.org* [online]. [cit. 2019-04-28]. Dostupný z: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=44&Lang=EN

United Nations Information Centre Prague. Cíle udržitelného rozvoje (SDGs), ©2015. *osn.cz* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <http://www.osn.cz/cile-udrzitelneho-rozvoje-sdgs/>

Zastupitelský úřad ČR v Havaně. Kuba: Základní charakteristika teritoria, ekonomický přehled, ©2018. *businessinfo.cz* [online]. [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: <https://www.businessinfo.cz/cs/clanky/kuba-zakladni-charakteristika-teritoria-ekonomicky-18884.html>

ZDECHOVSKÝ, Tomáš. Rozhovor s Tomášem Zdechovským. Brno, 29. 3. 2019.

Literatura

ANAYA, Alejandro. *Los derechos humanos en y desde las relaciones internacionales*. México, D.F: Centro de Investigación y Docencia Económicas, A.C., 2014. ISBN 978-607-9367-107.

BAROŠ, Jiří a Pavel DUFEK. Lidská práva: základní pojmosloví. In: DUFEK, Pavel a Hubert SMEKAL et al. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 57-86. ISBN 978-80-7478-720-1.

BARTOŇ, Michal. *Svoboda projevu: principy, garance, meze*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-42-4.

BLAKE, Charles H. *Politics in Latin America: the quests for development, liberty, and governance*. Boston: Houghton Mifflin, 2005. ISBN 06-182-1552-2.

BRENNER, Philip, Marguerite Rose JIMÉNEZ, John M. KIRK a William M. LEOGRANDE (eds.). *A Contemporary Cuba Reader: The Revolution Under Raúl Castro*. Lanham, Maryland: Rowman and Littlefield. 2015. ISBN 978-1-4422-3098-9.

- CARLSNAES, Walter, Thomas RISSE-KAPPEN a Beth A. SIMMONS. *Handbook of international relations*. Thousand Oaks, Calif.: SAGE Publications, 2002. ISBN 07-619-6304-9.
- DAHL, Robert A. *O demokracii: průvodce pro občany*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-717-8422-2.
- DRULÁK, Petr. *Teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2003. Lidská práva. ISBN 80-717-8725-6.
- FINNEMORE, Martha a Kathryn SIKKINK. International Norm Dynamics and Political Change. *International Organization*. 1998, 52(4), 887-917.
- GOLDSTEIN, Joshua S. *International relations*. New York, NY: HarperCollins College Publishers, 1994. ISBN 00-650-1864-8.
- GRATIUS, Susanne. Cuba: un caso aparte en la política exterior de la Unión Europea. In: DOMÍNGUEZ, Roberto Rivera a Joaquín ROY. *Las relaciones exteriores de la Unión Europea*. México, D.F.: Plaza y Valdés, 2001, s. 261-272. ISBN 968-856-933-3.
- HAFNER-BURTON, Emilie. Trading human rights: How preferential trade agreements influence government repression. *International Organization*. 2005, 59(3), 593-629. DOI: 10.1017/S0020818305050216.
- HATHAWAY, Oona A. Do human rights treaties make a difference?. *The Yale Law Journal*. 2002, 118(8), 1935-2042.
- INGEBRITSEN, Christine. Norm entrepreneurs: Scandinavia's Role in World Politics. *Cooperation and Conflict*. 2002, 37(1), 11-23.
- KING, Toby. The European Union as a Human Rights Actor. In: O'FLAHERTY, Michael. *Human Rights Diplomacy: Contemporary Perspectives*. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2011, s. 177-100. ISBN 978-90-04-19516-5.
- LANDMAN, Todd. Empirical Political Science and Human Rights. *Essex Human Rights Review*. 2008, 5(1), 5-6.
- MARSH, Steve, Hans MACKENSTEIN, John M. KIRK a William M. LEOGRANDE (eds.). *The international relations of the European Union: The Revolution Under Raúl Castro*. Second edition. New York: Pearson/Longman, 2005. ISBN 05-824-7293-8.

MILLER, Vaughne. „The Human Rights Clause in the EU's External Agreements“. *International Affairs and Defence*. 2004, 04(33), 9-72.

MÜLLER, Harald. Security Cooperation. In: PUSCHKARSKY, Tanja. *Norm Entrepreneurs in International Politics – A case Study of Global Footprint Network and the Norm of Sustainability*. Heidelberg: Ruprecht-Karls-Universität Heidelberg, Fakultät für Wirtschafts- und Sozialwissenschaften, Institut für Politische Wissenschaft, 2009. Wissenschaftliche Arbeit Staatsexamen. Dostupný z: https://conservation-development.net/Projekte/Nachhaltigkeit/DVD_10_Footprint/Material/pdf/Puschkarsky_2009_GFN_Norm_of_Sustainability.pdf

NADELMANN, Ethan. Global Prohibition regimes: the Evolution of Norms in International Society. *International Organization*. 1990, 44(4), 479-526.

NIEDRIST, Gerhard. „Las cláusulas de derechos humanos en los tratados de libre comercio de la Unión Europea“. *Anuario Mexicano de Derecho Internacional*. 2011, vol. 11, 463-485. Dostupné z: <http://www.scielo.org.mx/pdf/amdi/v11/v11a16.pdf>

PRECLÍK, Petr a Hubert SMEKAL. Lidská práva v mezinárodních vztazích – teoretická reflexe. In: DUFEK, Pavel a Hubert SMEKAL et al. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 123-144. ISBN 978-80-7478-720-1.

RISSE, Thomas a Kathryn SIKKINK. The socialization of international human rights norms, into domestic practices: Introduction. In: RISSE-KAPPEN, Thomas, Steve C. ROPP a Kathryn SIKKINK. *The power of human rights: international norms and domestic change*. New York: Cambridge University Press, 1999, s. 1-38. ISBN 05-216-5093-3.

SLADE, Stephanie. 2017. *Whiplash and Backlash in the Republic of Cuba* [online] říjen 2017 [cit. 2019-01-28]. Dostupné z: <https://reason.com/archives/2017/09/04/whiplash-and-backlash-in-the-r>

SMEKAL, Hubert. Společenskovední výzkum lidských práv. In: DUFEK, Pavel, Hubert SMEKAL et al. *Lidská práva v mezinárodní politice*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 109-122. ISBN 978-80-7478-720-1.

SWEIG, Julia. *Cuba: what everyone needs to know*. New York: Oxford University Press, 2009. ISBN 978-0-19-538379-9.

TVEDAD, Jesper. 2017. *In-depth analysis. EU-Cuba relations a new chapter begins.* [online] červenec 2017 [cit. 2019-01-28]. Dostupný z: [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/570485/EXPO_IDA\(2017\)570485_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2017/570485/EXPO_IDA(2017)570485_EN.pdf)

VELASCO José Luis. Derechos humanos y ciencia política. In: ESTÉVEZ, Ariadna a Daniel VÁZQUEZ. *Los derechos humanos en las ciencias sociales: una perspectiva multidisciplinaria.* México, D.F.: UNAM, CISAN, 2010, s. 261-285. ISBN 978-607-7629-38-2.

ZEMANOVÁ, Štěpánka. *Evropeizace zahraniční politiky v oblasti lidských práv.* V Praze: Oeconomica, 2008. ISBN 978-80-245-1402-4.

Teze Diplomové práce

Katedra Mezinárodních vztahů IPS FSV UK

Jméno: Adéla Chamarádová

Název práce: Vztahy Evropské unie a Kuby

Název práce v Aj: The European Union-Cuba relations

Klíčová slova: Evropská unie, Kuba, demokratizace

Klíčová slova v Aj: The European Union, Cuba, human rights

Vedoucí práce: PhDr. Malvína Krausz Hladká, Ph.D.

Datum zadání: 29. 5. 2017

Akademický rok podání: 2016/2017

Předpokládaný termín dokončení: 2018/2019

Předběžná náplň práce

Kuba byla po dlouhou dobu izolovaným ostrůvkem v Karibském moři. V současné době dochází k uvolňování komunistického režimu, který zde stále přetrvává, a ke zlepšování vztahů s důležitými světovými mocnostmi jako jsou Spojené státy americké a Evropská unie. Ve své diplomové práci chci zmapovat vztahy právě mezi Evropskou unií a Kubou a zaměřit se na jejich vývoj až k nynějšímu postupnému oteplování. Dále budu zkoumat stav politických a lidskoprávních podmínek na ostrově a jejich případné zlepšení či zhoršení.

Předpokládaný cíl

Předpokládaným cílem mé práce je zjistit, zdali dochází ke zlepšování politických a lidskoprávních podmínek na ostrově vlivem Dohody o politickém dialogu a spolupráci (dohoda mezi EU a Kubou 2016) a lidskoprávního dialogu.

Ve své práci se budu snažit odpovědět na tyto dvě výzkumné otázky:

- 1) Došlo vlivem většího tlaku EU na lidská práva ke zlepšení v této oblasti?
- 2) Je kubánský režim na počátku demokratizace?

Metodologie práce

Diplomová práce bude koncipována jako případová studie. Ke zjištění cílů práce poslouží empiricko-analytický přístup. Pro teoretický rámec bude využita teorie tranzice. Základní hypotézou mé diplomové práce je: „*Dohoda o politickém dialogu a spolupráci mezi Kubou a Evropskou unií významně ovlivnila politické a lidskoprávní podmínky na Kubě k lepšímu.*“

Předpokládaná struktura práce

1. **Úvod**
2. **Historická perspektiva** (teoretická část)
 - a. Novodobé dějiny ostrova se zaměřením na kubánskou revoluci, přechod ke komunismu, vláda Fidela Castra.
3. **Současná situace na Kubě** (teoretická část)
 - a. Popis současného fungování kubánského režimu, politické, lidskoprávní podmínky, postupná liberalizace ekonomiky, vláda Raula Castra.
4. **Teorie tranzice** (teoretická část)
5. **Vztahy EU-Kuba** (teoretická část)
 - a. Historie vzájemných vztahů - 90.léta, Společný postoj, Koktejlové války, Dohoda o politickém dialogu a spolupráci, lidsko-právní dialog
6. **Změna podmínek** (praktická část)
 - a. Aplikace teorie tranzice a vyhodnocení či dochází k postupné demokratizaci a ke změnám v oblasti politiky a lidských práv na ostrově.
7. **Závěr**

Zdroje

Balík, Stanislav, Michal Kubát. 2004. *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*. Praha: Dokořán.

Bouchenaki Iman Salem, Olha Kosova. 2017. „EU-Cuba relations enter new era.“ *Euractiv.com*. Dostupné z: <<https://www.euractiv.com/section/global-europe/news/eu-cuba-relations-enter-new-era/>> (23. 5. 2017).

„Cuba.“ 2016. *Freedom House Index*. Dostupné z: <<https://freedomhouse.org/report/freedom-world/2016/cuba>> (23. 5. 2017).

„Cuba country report.“ 2016. *Bertelsmann Transformation Index*. Dostupné z: <https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_Cuba.pdf> (23. 5. 2017).

Domínguez, Jorge I. 2001. „Cuban Foreign Policy and the International System.“ in Tulchin, S., and Espach, R. H., eds, *Latin America in the New International System*. Colorado: Lynne Rienner Publishers, pp. 183-206.

„EU-Cuba relations, factsheet.“ 2016. *European External Action Service*. Dostupné z: <https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/16558/EU-Cuba%20relations,%20factsheet> (23. 5. 2017).

Gibbs, Stephen. 2005. „Havana halts EU cocktail wars.“ *bbc.com*. Dostupné z: <<http://news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/4144305.stm>> (23. 5. 2017).

Karl, Terry Lin, Philippe C. Schmitter. 1991. *Modes of Transition and Democratization in Latin America, Southern and Eastern Europe*. Paris: UNESCO.

Linz, José Juan. 1978. *The breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown and Reequilibration*. Baltimore: John Hopkins University Press.

Segura, Hugo. 2016. „The Cuba of today is not the Czech republic of tomorrow.“ *Cubalog.eu*. Dostupné z: <<http://cubalog.eu/2016/11/the-cuba-of-today-is-not-the-czech-republic-of-1989/>> (23. 5. 2017).